

Συνέδριο-Δρώμενο

Λογοκρισίες

στην Ελλάδα

17-19 Δεκεμβρίου

Κέντρο Τεχνών του Δήμου Αθηναίων (Βασιλίσσης Σοφίας, Πάρκο Ελευθερίας)

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου
σε συνεργασία με το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ – Παράρτημα Ελλάδας

ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΝΕΔΡΙΟ-ΔΡΩΜΕΝΟ

Λογοκρισίες

στην Ελλάδα

17-19 Δεκεμβρίου 2015

**Αθήνα, Κέντρο Τεχνών του Δήμου Αθηναίων
Βασιλίσσης Σοφίας, Πάρκο Ελευθερίας**

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Σε συνεργασία με το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ – Παράρτημα Ελλάδας

Περιεχόμενα

- 7** Το σκεπτικό
- 9** Περιλήψεις εισηγήσεων
- 42** Παράλληλες δράσεις
- 47** Πρόγραμμα συνεδρίου
- 53** Συμμετέχοντες
- 55** Ευχαριστίες

Το σκεπτικό

Λογοκρισίες στην Ελλάδα

Λογοκρισίες εμφανίζονται όταν και όπου μέσω του λόγου και της Τέχνης διακυβεύονται υλικά αγαθά ή ιδανικά: η θρησκεία, το έθνος, το κράτος, η αγορά, τα χρηστά ήθη. Όταν, δηλαδή, είτε πραγματικά είτε φαντασιακά, απειλούνται πραγματικές αξίες ή σύμβολα. Η άμεση και έμμεση λογοκρισία παρουσιάζεται σε όλες τις εκδοχές δημόσιου λόγου, από τις εικαστικές τέχνες, τον στίχο, τη μουσική, το θέατρο, τον κινηματογράφο ως τη δημοσιογραφία: από τις πιο παραδοσιακές εκφορές ως τις πλέον σύγχρονες στον χώρο του Διαδικτύου. Από την ευθεία καταστολή στην προληπτική μορφή της και, τέλος, στον κατεχοχήν ανεξιχνίαστο λογοκριτικό τύπο: στην αυτολογοκρισία.

Το θέμα «λογοκρισία» δεν έχει αποτελέσει αυτοτελές αντικείμενο έρευνας στην Ελλάδα. Τόσο στο ιστορικό τους βάθος, όσο και σε κοινωνική διείσδυση, τα φαινόμενα λογοκρισίας δεν έχουν επαρκώς μελετηθεί στη χώρα μας. Αυτό επιχειρείται στο συνέδριό μας. Εδώ για πρώτη φορά γίνεται μια συστηματική καταγραφή των προσεγγίσεων αυτών, τόσο στο επίπεδο της θεωρίας και ανάλυσης, όσο και σε αυτό του βιώματος και της πράξης.

Η οργανωτική-επιστημονική επιτροπή:

Νίκος Παναγιωτόπουλος, Πηνελόπη Πετσίνη, Δημήτρης Χριστόπουλος

Περίληψεις εισηγήσεων

Χάρης Αθανασιάδης

Σχολικό βιβλίο: Όταν η λογοκρισία δεν θεωρείται λογοκρισία

Στην ανακοίνωση θα υποστηριχτεί ότι και οι τρεις βασικές μορφές λογοκρισίας που μπορούμε να διακρίνουμε στον δημόσιο λόγο (η κατασταλτική, η προληπτική και η αυτολογοκρισία) παραμένουν στο σύνολό τους ενεργές στον χώρο του σχολικού βιβλίου. Η προληπτική λογοκρισία εμφιλοχωρεί στα κρατικά αναλυτικά προγράμματα, τα οποία λειτουργούν ως επιβεβλημένοι οδηγοί για τους επίδοξους συγγραφείς σχολικών εγχειριδίων. Η αυτολογοκρισία, η προκαταβολική προσαρμογή των συγγραφέων στις κυρίαρχες κοινωνικές πεποιθήσεις, αποτελεί σχεδόν αυτονόητη πρακτική, ιδιαίτερα στα μαθήματα που μαζί με τις γνώσεις μεταδίδουν προγραμματικά και αξίες, όπως η λογοτεχνία, η Ιστορία ή τα θρησκευτικά. Στις λιγοστές περιπτώσεις που αυτές οι εύσημες εκδοχές της λογοκρισίας αδυνατούν να επιτελέσουν τον ρόλο τους, επιστρατεύεται ως έσχατη λύση η κατασταλτική λογοκρισία: η εντεταλμένη διόρθωση των επίμαχων σημείων ή η απόσυρση των «αιρετικών» εγχειριδίων. Στην ανακοίνωση θα υποστηριχτεί επίσης πως όλες αυτές οι μορφές λογοκρισίας στον εκπαιδευτικό χώρο δεν λογίζονται ως τέτοιες, καθώς ενσωματώνονται σε θεσμικές διαδικασίες ή καλύπτονται από βαρύγδουπες προτροπές για παιδαγωγική και κοινωνική ευθύνη, έτσι που τελικά φαντάζουν αυτονόητες πρακτικές. Οι δύο ανωτέρω αποφάνσεις θα υποστηριχτούν εμπειρικά με πραγματολογικό υλικό που θα αντληθεί από τους δύο αιώνες της ιστορίας του ελληνικού σχολικού βιβλίου. Θα καταδειχτεί έτσι πως, παρότι η λογοκρισία αποτελεί σταθερά του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, η κυρίαρχη μορφή της –ή, ακριβέστερα, το εκάστοτε «μείγμα» της– διαφέρει σημαντικά από εποχή σε εποχή.

Γιώργος Ανδρίτσος

Η λογοκρισία στον ελληνικό κινηματογράφο από το 1945 μέχρι το 1974

Από τα πρώτα βήματα του κινηματογράφου, η τεράστια απήχρησή του προκάλεσε τον προβληματισμό πολλών «υπεύθυνων» ιθυνόντων που ανησυχούσαν για την επίδρασή του στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς των μελών των «κατώτερων» τάξεων. Η εισαγωγή της λογοκρισίας γύρω στο 1910 είναι μια ασφαλής ένδειξη του σοβαρού προβληματισμού για τους κινδύνους που προκαλούνταν από τη νέα τέχνη. Ο κινηματογράφος έχει μια σημαντική διαφορά από τις περισσότερες τέχνες.

Μπορεί σχετικά εύκολα να ελεγχθεί από την κρατική εξουσία, η οποία, ακόμη και στα δημοκρατικά καθεστώτα, έχει τη δυνατότητα να επιβάλει περιορισμούς στην έκφραση του δημιουργού και/ή να απαγορεύσει την προβολή μιας ταινίας, στερώντας του τη δυνατότητα να επικοινωνήσει με το κοινό. Στο πλαίσιο της ανακοίνωσής μου, θα ασχοληθούμε με τη λογοκρισία στον ελληνικό κινηματογράφο από το 1945 μέχρι το 1974. Θα επιχειρηθεί η ένταξη της άσκησης της λογοκρισίας στον κινηματογράφο στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά συμφραζόμενα της εποχής της, και η ανίχνευση της σχέσης ανάμεσα στη λογοκρισία και στις κοινωνικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα την εποχή αυτή. Διακρίνουμε δύο μεγάλες περιόδους: Η πρώτη αρχίζει με την απελευθέρωση της χώρας και τελειώνει με την επιβολή της στρατιωτικής Δικτατορίας. Η δεύτερη αρχίζει με την επιβολή του Πραξικοπήματος και τελειώνει με την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Τα κύρια ερωτήματα, τα οποία θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε, είναι τα ακόλουθα: Ποιο ήταν το θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση λογοκρισίας; Έμεινε σταθερό ή άλλαξε με το πέρασμα των χρόνων; Ακολουθούσε τις κεντρικές πολιτικές εξελίξεις ή παρουσίαζε μια σχετική αυτονομία; Ποια ήταν η σχέση ανάμεσα στην ένταση και τη συχνότητα της λογοκρισίας και στην πολιτική κατάσταση που επικρατούσε; Είχαμε περιόδους έξαρσης και χαλάρωσης της λογοκρισίας; Ποιες αντιδράσεις προκάλεσε η λογοκρισία; Πώς αντιδρούσε η Αριστερά; Πώς αντέδρασαν οι άνθρωποι του κινηματογράφου; Συμμορφώθηκαν στη λογοκρισία ή επιχείρησαν να την ξεπεράσουν και με ποιους τρόπους;

Κωνσταντίνος Μ. Βαφειάδης

Εκκλησία και Τέχνη: Η εικαστική μορφή ως ιδεολόγημα

Στην παρούσα ανακοίνωση σχολιάζεται το ιδεολογικό και αισθητικό πρόβλημα, το οποίο θέτει η πραγμάτωση της μορφής στο πεδίο της δημόσιας ζωής, εξαιρέτως δε η εφαρμογή της λεγόμενης βυζαντινής ζωγραφικής στους ορθόδοξους ναούς. Τούτο κρίνεται αναγκαίο για τους εξής λόγους: η Εκκλησία, ως ιστορική μορφή και θεσμός κοινωνικός, επιτάσσει, ήδη από τα μεταβυζαντινά χρόνια, «απόλυτη» υποταγή σε ό,τι αυτή κατονομάζει ως βυζαντινό. Είναι γνωστό ότι η εν λόγω εμμονή συνιστά προϊόν ανάγκης για διαμόρφωση ταυτότητας και δεσμών συνεκτικών, σε μια κοινωνία, της οποίας το –φυλετικό και πολιτισμικό– υπόβαθρο αμφισβητείται και αλλοιώνεται έκτοτε από την ανερχόμενη πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά

Δυτική Ευρώπη. Η αμυντική αυτή στάση, αφενός, θα στερήσει από την ορθόδοξη Εκκλησία κάθε δημιουργική και πρωτότυπη παραγωγή στο πεδίο των γραμμάτων και των τεχνών, και αφετέρου θα «ωθήσει» αυτήν στη λήψη μέτρων καταστολής και δυσφήμισης κάθε προσπάθειας για ουσιαστική, ζωντανή και ανεπηρέαστη από ιδεολογήματα έκφραση του ευαγγελικού μηνύματος. Στο πεδίο της ζωγραφικής, η Εκκλησία θα επιβάλει βαθμιαία την υποχρεωτική συμμόρφωση στις «βυζαντινές» εικαστικές επιταγές, ιδίως μετά το 1950, οπότε παρατηρείται αναζωπύρωση της στροφής προς τις ορθόδοξες ρίζες, με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Φώτη Κόντογλου. Εξ αφορμής των τάσεων αυτών, διόλου ασύνδετων με τις ιστορικές, θλιβερές για τον Ελληνισμό συνθήκες και την εθνοφυλετική έπαρση των τότε κυβερνήσεων, θα επακολουθήσουν δηώσεις και φθορές φιλοπρόδων εκκλησιαστικών έργων ζωγραφικής, όπως αυτό του Σπύρου Παπαλουκά στην Άμφισσα. Προς τούτους, συστηματική προπαγάνδα στα εκκλησιαστικά εκπαιδευτήρια, στις μονές και στις κατά τόπους ενορίες θα σπilώσσει εκ προοιμίου και θα εξοβελίσει από τον χώρο της Εκκλησίας κάθε πρωτότυπη και γνήσια εικαστική έκφραση, τόσο του χριστιανικού βιώματος, όσο και των αναγκών της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Ιουλιανή Βρούτση

Λογοκρισία και λογοτεχνικά είδη: Η παιγνιώδης περίπτωση του νεοελληνικού χρονογραφήματος

Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζεται στην παιγνιώδη σχέση του νεοελληνικού χρονογραφήματος, ενός εφημεριδογενούς λογοτεχνικού είδους, με τις ποικίλες μορφές –κρατικής και μη– λογοκρισίας. Ως κείμενο «ανυπάκουο», που διαρρηγνύει με την καλλιτεχνική θέαση του χρονογράφου τον οικοδομημένο με πρωτίστως πολιτικά κριτήρια κόσμο της εφημερίδας, το χρονογράφημα κυριάρχησε με τον τρόπο της ειρωνείας, με τον μηχανισμό της εικονοποιίας και της (μακρο)μεταφοράς, όπως και με τα εν παρόδω δοκιμακούς φύσης σχολιαστικά ενθέματα, δημιουργεί με τον –αισθητικής υφής– «κωδικό» λόγο του ένα αόρατο στην κρατική καταστολή και πρόληψη δίκτυο επικοινωνίας σε καιρούς χαλεπούς πολιτικά και ιδεολογικά (Κατοχή, Δικτατορία). Έτσι, από τη φύση του το λογοτεχνικό αυτό είδος, λόγω δηλαδή των θεματικών, μορφικών και επικοινωνιακών του χαρακτηριστικών, διαθέτει ένα ανάλαφρο «φαίνεσθαι», που απατηλά υπάρχει κάτω από τον λογοκριτικό

φακό της εξουσίας ως ακίνδυνο. Γύρω από μια φαινομενικά ασήμαντη λεπτομέρεια, προκλητικά απέχουσα από το επικαιρικό πρωτοσέλιδο συγκείμενο, ο χρονογράφος οικοδομεί τον μικρής κειμενικής επιφάνειας αλλά πολυδιάστατου βάθους «αιρετικό» λόγο του, με το ειρωνικό υπονοούμενο να προσλαμβάνεται σε ένα δεύτερο –φιλοσοφικής αναγωγής– επίπεδο αποκωδικοποίησης, που τις περισσότερες φορές δεν ήταν σε θέση να ανιχνεύσουν τα γραφεία λογοκρισίας.

Επιπλέον, το παραδοξολογικό στοιχείο, που συνιστά θεμελιώδη άξονα της χρονογραφηματικής κατασκευής, ενώ στην ουσία υποσκάπτει τις κοινοτοπικές αντιλήψεις της κοινωνίας, εκ πρώτης όψεως μοιάζει να περιγελά τους αμφισβητίες αυτών καθιστώντας την εικόνα του είδους μη απειλητική για την επιθυμητή από την κρατική εξουσία ιδεολογική ευταξία. Πρωτεύει ως κείμενο, θεματικά και μορφολογικά, προκαλεί με τον ειδοολογικό χαμαιλεοντισμό του σύγχυση στους αρμοδίους για τη λογοκρισία, ενώ μέσα από τον χρονότοπο μιας «ασήμαντης» –εκ των «ψιλών» της εφημερίδας συνήθως εμπνευσμένης– ιστορίας της καθημερινότητας, ή μέσα από απομακρυσμένες ιστορικές αλληγορίες, ή μέσα από τη λυρική ευαισθησία μιας ανθρώπινης στιγμής, ο χρονογράφος παραδίδει λάθρα το «αντιστασιακό» ιδεολογικό φορτίο και το ανατρεπτικό μήνυμα στο κοινό, με το οποίο μέσα από την καθημερινή «συνδιάλεξη» (όπως ονόμασε και ο γενάρχης του είδους, Κωνσταντίνος Πωπ, το χρονογράφημα) έχει σφυρηλατηθεί ένας επικοινωνιακός δίαυλος εμπιστοσύνης. Έτσι, ο Κώστας Βάρναλης, ο Παύλος Παλαιολόγος, ο Σπύρος Μελάς, στους σκοτεινούς καιρούς των αυταρχικών καθεστώτων, με τις λευκές πρωτοσέλιδες στήλες εξαιτίας των λογοκριτικών παρεμβάσεων επί του πιεστηρίου, αντιτάσσουν στην πνευματοκτόνο δράση της εξουσίας το αμφίσημο, υπόρρητα καταγγελτικό, χρονογραφηματικό μείδισμα. Ωστόσο, το τελευταίο δεν στάθηκε πάντα ικανό να υπερβεί με την παιγνιώδη φύση του την –ακόμη και σε καιρούς δημοκρατίας– έσωθεν λογοκρισία, την άλλοτε δηλαδή υποβαλλόμενη και άλλοτε επιβαλλόμενη από την πολιτική γραμμή, την εμπορική επιτυχία και τις δημόσιες σχέσεις των κρατούντων της ίδιας της εφημερίδας.

Γιάννης Γκλαβίνας

Εφ' όπλου... «ψαλίδι»: Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών

Η λογοκρισία, θεσμική ή μη, προληπτική ή κατασταλτική, αποτελούσε πάντα για τα ολοκληρωτικά και αυταρχικά καθεστώτα, αλλά και την καθεστηκυία τάξη αγαπημένο μέσο προπαγάνδας, χειραγώγησης, επιβολής ιδεολογιών και πολιτικών πρακτικών. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα, με τις κρατικές πολιτικές λογοκρισίας να φτάνουν στο απόγειό τους την περίοδο της Δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, της μετεμφυλιοπολεμικής Ελλάδας και, βεβαίως, της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Μέχρι σήμερα, οι πληροφορίες που είχαμε για την επιβολή λογοκρισίας από την κρατική εξουσία προέρχονταν κυρίως από μαρτυρίες καλλιτεχνών, που περιέγραφαν πώς έπεσαν θύματα του «ψαλιδιού» της λογοκρισίας. Έλειπε, όμως, η άλλη πλευρά της ιστορίας, αυτή του λογοκριτή της συγκρότησης, δηλαδή, και του τρόπου λειτουργίας του μηχανισμού λογοκρισίας, καθώς και της κατανόησης της «λογικής» με την οποία δρούσε ο λογοκριτής. Η ανακοίνωση εστιάζεται σ' αυτήν ακριβώς την πλευρά της κρατικής πολιτικής λογοκρισίας παρουσιάζοντας τη δομή του μηχανισμού, τις αρμοδιότητές του και το νομικό πλαίσιο που τον διέπει, αλλά και το πεδίο εφαρμογής του, αντλώντας υλικό από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών, της αρμόδιας, δηλαδή, υπηρεσίας για την άσκηση των κρατικών πολιτικών προληπτικής λογοκρισίας. Η ανακοίνωση περιορίζεται χρονικά στην περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών, η οποία εκμεταλλεύτηκε το νομικό οπλοστάσιο προληπτικής λογοκρισίας που είχε δημιουργηθεί στο παρελθόν, αλλά προσέδωσε σε αυτό νέα χαρακτηριστικά, αφού το ερμήνευσε διασταλτικά και κατά το δοκούν, δημιουργώντας εντέλει ένα αυστηρό πλαίσιο εφαρμογής, με ροπή πολλές φορές στον παραλογισμό. Μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα επιβολής λογοκρισίας στον κινηματογράφο, στο θέατρο, στο τραγούδι και στον Τύπο γίνεται προσπάθεια να κατανοηθεί πώς χειρίζονταν οι λογοκριτές της Χούντας το «ψαλίδι», αναδεικνύοντας το τι ακριβώς λογόκρινε η Δικτατορία, αλλά και παρουσιάζοντας τον παραλογισμό και την ανεξάντλητη φαντασία των λογοκριτών.

Ευδοκία Δεληπέτρου

Θέατρο, θεσμοί και (αυτο)λογοκρισία: Παραδείγματα από το Εθνικό Θέατρο

Σε αυτή την ανακοίνωση εξετάζονται τα φαινόμενα λογοκρισίας, και κυρίως αυτολογοκρισίας, στο Εθνικό Θέατρο της Ελλάδας, μέσα από τις επιλογές ρεπερτορίου και την αισθητική των παραστάσεων, στο διάστημα από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια μέχρι το 1967. Τα 23 περίπου χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ δυο περιόδων γενικής καταστολής των πολιτικών ελευθεριών, της Κατοχής και της Δικτατορίας, παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς τα φαινόμενα στοχευμένης καταστολής, άτυπης προληπτικής λογοκρισίας και αυτολογοκρισίας. Αυτά συνδέονται τόσο με τις τραυματικές πολιτικές συνθήκες του Εμφυλίου, όσο και με την επακόλουθη προσπάθεια ανασυγκρότησης και «ομαλοποίησης», την αναζήτηση της πολιτικής ελευθερίας και της οικονομικής ανάπτυξης, και τον προσδιορισμό της θέσης της χώρας στο μεταπολεμικό διεθνές περιβάλλον. Το Εθνικό Θέατρο ως κρατικός οργανισμός, ιδιαίτερα την εποχή που εξετάζουμε, εξαρτάται από τις εκάστοτε κυβερνητικές επιδιώξεις, που μεταβάλλονται ανάλογα με την ιστορική και την πολιτική-ιδεολογική συγκυρία. Ο μηχανισμός ελέγχου δεν διασφαλίζεται μόνο από την κρατική χρηματοδότηση, αλλά και από την οργανωτική δομή του οργανισμού, εφόσον ο διευθυντής διορίζεται με υπουργική απόφαση. Ταυτόχρονα, ο θεσμικός ρόλος του Εθνικού Θεάτρου ως φορέα εθνικής παιδείας και προαγωγής του ελληνικού πολιτισμού διαμορφώνει επιπλέον κατευθύνσεις, περιορισμούς και πιέσεις, που προέρχονται όχι μόνο από την κρατική πολιτιστική πολιτική, αλλά και από την ανάγκη επιβεβαίωσης αυτού του ρόλου στη συνείδηση του κοινού και της κριτικής. Οι πολίτες είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένοι και έχουν αυξημένες απαιτήσεις από την πρώτη κρατική σκηνή ως προς το καλλιτεχνικό έργο αλλά και τα οικονομικά-διοικητικά και κυρίως τα ιδεολογικά θέματα. Οι συνέπειες είναι εμφανείς, τόσο στην αισθητική, όσο και στο ρεπερτόριο, όπως για παράδειγμα οι συντηρητικές επιλογές έργων κατά τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια. Με τα παραπάνω δεδομένα σχετίζεται και η έμφαση στη λεγόμενη αναβίωση του αρχαίου δράματος: αυτή την εποχή εδραιώνεται το Φεστιβάλ Επιδαύρου, και διαμορφώνονται αισθητικοί «κανόνες» οι οποίοι υποτίθεται ότι ορίζουν την «ορθότητα» και την «αλήθεια» σε σχέση με το αρχαίο δράμα. Η υποχρέωση του Εθνικού Θεάτρου να ανταποκριθεί σε έναν συγκεκριμένο θεσμικό ρόλο, ως θεματοφύλακας των επίσημων αξιών, και η συμμόρφωση της καλλιτεχνικής παραγωγής στο πλαίσιο αυτό επέβαλλε «κανόνες» και στο υπόλοιπο ρεπερτόριο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

είναι η περίπτωση του έργου *Χριστός Πάσχω*, που λόγω της αντίδρασης της Εκκλησίας απαγορεύτηκε το χειροκρότημα στο τέλος της παράστασης. Συνολικά, φαίνεται πως κατά την περίοδο που εξετάζουμε η καλλιτεχνική έκφραση στο Εθνικό Θέατρο υπέστη –έμμεσο, τουλάχιστον– έλεγχο από τον κρατικό μηχανισμό. Οι καλλιτεχνικές επιλογές ακολούθησαν συγκεκριμένες ιδεολογικές και πολιτικές κατευθύνσεις, κυρίως σε σχέση με το έθνος, την Ιστορία, τη θρησκεία και την πολιτική νομιμοφροσύνη. Η στρατηγική αυτή εξασφάλισε, εκείνη την εποχή, την ανάπτυξη και τη δημοτικότητα του θεσμού.

Δημήτρης Δημούλης

Welcome to Dismaland: Εξουσία με μορφή ελευθερίας

Ο βλάσφημος εμφανίζει τη δράση του ως άσκηση ελευθερίας και προεχόντως ατομική πράξη. Ο επίδοξος ή πραγματικός λογοκριτής προσπαθεί παρομοίως να δικαιολογήσει την παρέμβασή του ως απόρροια και μέσο προστασίας της ελευθερίας ατόμων (συνείδηση, τιμή, αξιοπρέπεια). Η κριτική σκέψη πάνω σε υποθέσεις βλασφημίας δείχνει ότι η ατομικότητα και η ελευθερία αποτελούν ψευδώνυμα σχέσεων εξουσίας, που δομούν το επιτρεπτό και το απαγορευμένο, και καθορίζουν την κίνηση των υποκειμένων. Η φιλελεύθερη θεώρηση του υποκειμένου δικαιωμάτων και οι θεωρίες της στάθμισης των αγαθών δεν φαίνονται ικανές να δώσουν ικανοποιητικές απαντήσεις. Η φιλελεύθερη επιταγή της εν γένει ελευθερίας λόγου και Τέχνης καταλήγει σε αδιέξοδα όταν της ζητηθεί να θέσει όρια, δηλαδή κριτήρια ελέγχου του τι λέγεται και τι δεν λέγεται. Αυτά τα αδιέξοδα (διότι, φυσικά, κάποια πράγματα δεν λέγονται, ακόμη κι αν νομίζουμε το αντίθετο) αξιοποιούνται και μάλιστα αποτελεσματικά. Η βλασφημία έχει ως σημεία αναφοράς το θείο και το δίκαιο που ρυθμίζει (περιορίζει) συγκεκριμένες κοινωνικές πρακτικές. Η ουσία της βλασφημίας και της απαγόρευσής της είναι η πάλη ασύμμετρων κοινωνικών δυνάμεων. Μια από τις στρατηγικές είναι η καταστολή πρακτικών που αμφισβητούν τη δόμηση του πεδίου αυτού, με επικρίσεις, ειρωνείες και άλλες «ασέβειες».

Βασίλης Δούβλης

Στοργή στον λαό: Ο παραλογισμός και η γελοιότητα της χουντικής λογοκρισίας. Η περιπέτεια μιας ταινίας

Η εισήγηση αναφέρεται στην περιπέτεια της δημιουργίας της ταινίας *Στοργή στον λαό*, η οποία βασίζεται στο άγνωστο μέχρι τώρα αρχείο της Χούντας, που έρχεται για πρώτη φορά στο φως. Περιγράφει την πολύχρονη έρευνα, την ταυτοποίηση, τη συντήρηση, την ψηφιοποίηση και την επεξεργασία του αρχειακού υλικού, αλλά και την αισθητική προσέγγιση και τη σύγχρονη κινηματογραφική φόρμα που επιλέχτηκε για να αναδειχτεί το συγκεκριμένο αρχείο. Αναφέρεται επίσης στον παραλογισμό και στη γελοιότητα της λογοκρισίας της Χούντας, καθώς και στην αναπάντεχη, δυστυχώς, επικαιρότητά της με την επανεμφάνιση του φασισμού στη σύγχρονη Ελλάδα.

Άννα-Μαρία Δρουμπούκη

Η άγνωστη δράση του Ηλία Πετρόπουλου για τη θεσμική αναγνώριση της γενοκτονίας των Ελλήνων Εβραίων

Η θεσμική αποσιώπηση της ιστορικής παρουσίας των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια των τελετών του 1985 για τα 2.300 χρόνια από την ίδρυση της πόλης ήταν η αιτία των κινητοποιήσεων και των διαμαρτυριών του γνωστού αιρετικού συγγραφέα Ηλία Πετρόπουλου προς τους θεσμικούς φορείς τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80, από την έδρα του στο Παρίσι. Επιπλέον, δραστηριοποιήθηκε έντονα για την πραγματοποίηση τελετών μνήμης για τα 40 χρόνια από την έναρξη των εκτοπίσεων των Ελλήνων Εβραίων. Σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, ο Ηλίας Πετρόπουλος ανταλλάσσει επιστολές με το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (ΚΙΣ), οργάνωνε εκδηλώσεις για τη μνήμη της Σοά (Ολοκαυτώματος) στο Παρίσι, έστελνε επιστολές στην υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη σχετικά με τα σαραντάχρονα από την εκτόπιση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, αλλά δεν έλαβε ποτέ καμία απάντηση. Οι προσπάθειες του Ηλία Πετρόπουλου παραμένουν εν πολλοίς άγνωστες μέχρι σήμερα, ενώ άγνωστη παραμένει και η έκδοση ενός συλλογικού τόμου στα γαλλικά το 1992, με ένα κείμενο του Πετρόπουλου για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης και για την εβραιοπούλα Αλέγκρα που αγάπησε νέος και την έχασε στη Σοά (Ηλίας Πετρόπουλος κ.ά., *Θεσσαλονίκη, 1850-1918. Η «πόλη των Εβραίων» και η αφύπνιση των Βαλκανίων*, μετ.: Γιώργος Καλαμαντής, εκδ. Εκάτη, Αθήνα, 1994). Μάλιστα, το 1982 ξεκίνησε τη συγγραφή ενός βιβλίου για το

θέμα, ενώ πραγματοποίησε και μια σειρά ομιλιών στο Παρίσι. Το βιβλίο, όπως ο ίδιος υποστηρίζει στις επιστολές που ανταλλάσσει με το ΚΙΣ, εκδόθηκε το 1983, με τίτλο *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης* και εξώφυλλο του ζωγράφου Ρολάν Τοπόρ. Δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί αυτή η έκδοση. Αυτή η άτυπη θεσμική λογοκρισία της μνήμης της Σοά στην Ελλάδα δεν «έσπασε» ούτε τη δεκαετία του '90. Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει την άγνωστη μέχρι σήμερα συνεισφορά του Πετρόπουλου στην ενεργοποίηση των μηχανισμών μνημόνευσης της γενοκτονίας των Ελλήνων Εβραίων, σε μια περίοδο (δεκαετία του '80) πλήρους αποσιώπησης και θεσμικής λήθης του ζητήματος από πλευράς της πολιτείας.

Λεωνίδας Εμπειρίκος

Λογοκρισίες ερωτικής λογοτεχνίας: Η περίπτωση του *Μεγάλου Ανατολικού*

Όταν γράφτηκε ο *Μεγάλος Ανατολικός*, δεν ήταν δυνατό να εκδοθεί χωρίς να παραπεμφθούν σε δίκη ο συγγραφέας και ο εκδότης, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Γαλλία ή την Αγγλία. Αυτό που θα μπορούσε να γίνει ήταν να εκδοθεί στα αγγλικά στη Γαλλία από έναν συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο που είχε ειδικευτεί σε έντυπα ερωτικής λογοτεχνίας. Κατά τη διάρκεια της ζωής του Ανδρέα Εμπειρίκου αυτό δεν άλλαξε. Στη Μεταπολίτευση, ουσιαστικά τη χρονιά που πεθαίνει ο Ανδρέας Εμπειρίκος (1975), τα πράγματα σταδιακά αλλάζουν ύστερα από μια σειρά από δίκες των εκδόσεων Άγρα για τις 120 *μέρες στα Σόδομα*. Μετά τις δίκες αυτές, στη δεκαετία του '80, οι εκδότες θεωρούν ότι πλέον μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα τα πάντα. Αυτή η άνθηση είχε ως αποτέλεσμα τη δημοσίευση του *Μεγάλου Ανατολικού* το 1990-1992. Οι αντιδράσεις, όταν κυκλοφόρησε το βιβλίο, ήρθαν, αναμενόμενα, από τη Δεξιά αλλά και από μικρό τμήμα της Αριστεράς στο όνομα μιας πολιτικής ορθότητας, ανάλογης με αυτήν που ηγεμονεύει στα αντίστοιχα περιβάλλοντα στις ΗΠΑ. Η Δεξιά ήθελε εισαγγελέα, ό οποίος όμως ποτέ δεν επενέβη, ενώ αυτό το μειονοτικό τμήμα της Αριστεράς ήθελε την ηθική καταδίκη του *Μεγάλου Ανατολικού* ως έργου το οποίο εγγράφεται, τάχα, σε μια παράδοση της ριζοσπαστικής Δεξιάς.

Μαρία Ζουμπούλη

Καλλιτέχνες, στιγματίες και λογοκριτές

«Tattoo (for reflection)» είναι ένα έργο τέχνης του Ιρλανδού Ντάγκλας Γκόρντον, που έχει «χτυπηθεί» ως τατουάζ το 1997 πάνω στην πλάτη του Ολλανδού συγγραφέα Όσκαρ Φαν ντεν Μπόχαρτ. Πρόκειται για τη λέξη «guilty», γραμμένη ανάποδα, ώστε να διαβάζεται μέσα από την αντανάκλασή της στον καθρέφτη. Η φωτογραφία που αναπαράγει την όλη επιτέλεση έχει αγοραστεί από το Μουσείο Γκούγκενχαϊμ της Νέας Υόρκης. Το έργο αυτό αντιβάλλεται με μια νοερή εικόνα που έρχεται από τα βυζαντινά χρόνια. Στην Κωνσταντινούπολη, στις 18 Ιουλίου του 836, τα αδέρφια Θεόφιλος και Θεόδωρος, εικονολάτρες μοναχοί από την Παλαιστίνη, βασανίζονται από τον εικονομάχο αυτοκράτορα Θεόφιλο με έναν τρόπο ειδικό, αλλά εντελώς πρωτότυπο: με πυρωμένες βελόνες χαράζονται στο πρόσωπό τους δώδεκα στίχοι του –άγνωστου σε εμάς– ποιητή Χριστόδουλου, που εξυμνούν την Εικονομαχία. Απ' αυτή την αιτία ονομάστηκαν Γραπτοί, και η ορθόδοξη Εκκλησία τους συμπεριέλαβε στο αγιολόγιό της. Και στις δυο περιπτώσεις το στίγμα του λόγου αποτίθεται στο δέρμα για να λογοκρίνει μια ιδέα: στη δεύτερη περίπτωση κυριολεκτικά, στην πρώτη συμβολικά. Και στις δύο περιπτώσεις, η ίδια η φύση της εικόνας δοκιμάζεται στην αντιβολή της με τη δερματική στίξη. Η εικαστική διάσταση του λόγου συγκροτείται ως λόγος για τα όρια και τη νομιμότητα της αναπαράστασης. Η Τέχνη συνδιαλέγεται με τη θεσμική εξουσία και συγχρωτίζεται με τη βία. Οι οπτικές ρητορικές δικαιώνονται.

Νίκος Καραγιαννακίδης

«Υπό τον όρον ότι θα τηρηθούν αι εν τω κειμένω σημειούμεναι διαγραφαί... περικοπή ερωτικής σκηνής, καθ' ην η ιατρός είναι γυμνόστηθη... απερρίφθη αίτησις θιασάρχου... Μεριμνήσητε εφαρμογήν»: Λογοκρισία και απαγόρευση στην Ελλάδα του 1972

Τα τέλη της δεκαετίας του '60 και οι αρχές αυτής του '70 σημαδεύτηκαν από την έκρηξη του κινήματος αμφισβήτησης και τη διάδοση του πολιτιστικού προϊόντος σε κάθε γωνιά του δυτικού κόσμου. Εξαίρεση αποτέλεσε, από τον Απρίλιο του 1967 μέχρι τον Ιούλιο του 1974, η Ελλάδα. Η χώρα τελούσε υπό δικτατορικό καθεστώς, και αυτό, πιστό στα ιδεώδη του «Ελληνοχριστιανισμού» και στο τρίπτυχο «Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια», συνέχισε «επηυξημένη και βελτιωμένη» την –όχι τόσο

έντονη κατά το παρελθόν– άσκηση προληπτικής λογοκρισίας στα θεάματα και ακροάματα. Ξεκινώντας από τα «βλαπτικά και ακατάλληλα δι' ανηλίκους» πορνογραφικά φιλμ, που εισάγονταν αθρόα από τις χώρες της Δύσης, η λογοκρισία και η απαγόρευση έφταναν στον Μπρεχτ, στον Μπέκετ, στον Γεράσιμο Σταύρου του Καληνύχτα, *Μαργαρίτα*, αλλά ακόμη και στους διάσημους τότε κωμικούς Φράνκο και Τσίτσο. Ως αρμόδια αρχή για την άσκηση αυτού του έργου ορίστηκε η ανασυγκροτημένη από τη Δικτατορία των Συνταγματαρχών (και ιδρυμένη από την προηγούμενη Δικτατορία, αυτήν του Μεταξά) Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών.

Η ανακοίνωση, βασισμένη σε αδημοσίευτο αρχαιακό υλικό από το αρχείο της ΓΓΤΠ, επιδιώκει να σκιαγραφήσει το τοπίο της εποχής, από τον Οκτώβριο του 1970 μέχρι τον Μάιο του 1973. Εκτός από τα στοιχεία για το θέμα, το υλικό είναι εξόχως διασκεδαστικό, τόσο για τις ακριβέστατες πληροφορίες περί των «περικοπτέων» σκηνών των πορνογραφικών ταινιών, όσο και για το διατυπούμενο σκεπτικό: χαρακτηριστικά, η αμφιλεγόμενη ταινία *Αντίο, θείε Τομ* απαγορεύτηκε «για λόγους γενικωτέρας φύσεως».

Λεωνίδας Καραμπίνης, Σοφία-Όλγα Παπαϊωάννου, Θρασύβουλος Αβαριτσιώτης

Βιοτέχνη: Όρια και λογοκρισία

Η Βιοτέχνη είναι μία σύγχρονη μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης, η οποία –ενώ προκαλεί λόγω της χρήσης βιολογικών υλικών στις εφαρμογές της– απαιτεί ιδιαίτερη ανάγνωση εξαιτίας της νέας νοηματοδότησης διάφορων εννοιών και αξιών. Παράλληλα, κινούμενη ανάμεσα στην αισθητική και την ηθική, δοκιμάζει τα όρια της λογοκρισίας ταυτόχρονα σε διαφορετικές κοινωνίες και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποκαλύπτει με αυτό τον τρόπο όχι μόνο τα διαφορετικά όρια ανοχής, αλλά και ένα πραγματικά μεγάλο πρόβλημα που αφορά τη νομοθεσία στον τομέα της Βιοηθικής, η οποία δείχνει να μην μπορεί πλέον να παρακολουθήσει τις νέες και ραγδαίες εξελίξεις σε έναν τομέα όπου τα όρια της Τέχνης και της επιστήμης συνδιαλέγονται σε τέτοιο βαθμό και βάθος, που δεν έχουμε ίσως δει ξανά. Ένα βασικό πεδίο έρευνας της Βιοτέχνης είναι το ανθρώπινο σώμα, η δυνατότητα εξερεύνησής του, μεταμόρφωσής του και αλλαγής των ορίων του ή ακόμη και της αρχιτεκτονικής του. Ωστόσο, η χρήση του ανθρώπινου σώματος, των βιολογικών υλικών και ειδικότερα των ανθρώπινων υπολειμμάτων εγείρει κοινωνικά, θρησκευτικά, νομικά και ηθικά ζητήματα που σχετίζονται με την ελευθερία της έκφρασης, την αυτοδιάθεση και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Επιπλέον, εγείρονται θέματα διαχείρισης των έργων

Βιοτέχνης, καθώς τα υλικά αυτά είναι φορείς ισχυρών άυλων αξιών και ιδεών. Μοιραία, λοιπόν, τίθενται προβληματισμοί που σχετίζονται με τα όρια μεταξύ αισθητικής και ηθικής, δοκιμάζοντας ταυτόχρονα τα όρια της λογοκρισίας, σε ένα πεδίο που συνεχώς πειραματίζεται, εξελίσσεται και βαδίζει παράλληλα με τις εξελίξεις στις επιστήμες της ζωής και των νέων τεχνολογιών. Το ερευνητικό έργο «Βιοτέχνη: Ορισμοί και Όρια. Έρευνα για τη δημιουργία ενός κοινά αποδεκτού δεοντολογικού πλαισίου παραγωγής και διαχείρισης» του ΤΕΙ Αθήνας, στο πλαίσιο του προγράμματος ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ ΙΙΙ, στοχεύει, αφενός, στην καταγραφή των ορίων αισθητικής και ηθικής, όπως αυτά έχουν προκύψει σε διαφορετικές εποχές και τόπους από διαφορετικά κοινωνικά, θρησκευτικά και εθνικά σύνολα, και αφετέρου, στην ανάδειξη ενός πεδίου όπου καλλιτέχνες και επιστήμονες αλληλεπιδρούν, με απρόβλεπτες ίσως προεκτάσεις αλλά και αντιδράσεις, όπως αυτή της λογοκρισίας.

Κώστης Καρπόζηλος

Υπόθεση Πολκ: Μία ελληνική και αμερικανική ιστορία λογοκρισίας

Η δολοφονία του Τζορτζ Πολκ στη Θεσσαλονίκη τον Μάιο του 1948 και η μακρόχρονη αστυνομική, δικαστική και πολιτική περιπέτεια που την ακολούθησε έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον συστηματικών ερευνητών οι οποίοι εστίαστηκαν στο κύριο ερώτημα των μηχανισμών που οδήγησαν στον θάνατο του Αμερικανού δημοσιογράφου και στη μετέπειτα διαχείριση της υπόθεσης. Στην ανακοίνωση θα διερευνηθεί η Υπόθεση Πολκ ως μία ιστορία διαδοχικής λογοκρισίας και αυτολογοκρισίας. Εκκινώντας από την ίδια τη δολοφονία, θα αναδείξω τους μηχανισμούς ελέγχου

Υπόθεση Πολκ:

Δημοσίευμα στον Τύπο της εποχής.

και λογοκρισίας, εντός των οποίων εργάστηκαν οι ξένοι ανταποκριτές στην Ελλάδα από το 1944 έως το 1949, και τις επιδράσεις της δολοφονίας του Πολκ στην εξέλιξη της δημόσιας συζήτησης στις Ηνωμένες Πολιτείες γύρω από το ερώτημα της ελευθερίας του Τύπου. Στο δεύτερο μέρος, θα επιχειρηθεί η σύνδεση της λογοκριτικής διάστασης της δολοφονίας με τη διαχείριση της ιστορικής μνήμης. Στο έδαφος αυτό θα σχολιάσουμε την αυτολογοκρισία της ελληνικής Αριστεράς γύρω από την υπόθεση, αλλά κυρίως τη δικαστική διαμάχη που απέτρεψε την ελληνική έκδοση του βιβλίου της Κάτι Μάρτον *The Polk Conspiracy* στις αρχές της δεκαετίας του '90. Βασικός στόχος της ανακοίνωσης είναι η ανασύνθεση της λογοκριτικής συνέχειας στην Υπόθεση Πόλκ και η ταυτόχρονη αναγνώριση των πολλαπλών γεωγραφικών και ιδεολογικών νημάτων που συνδέουν τις λογοκριτικές πρακτικές στην Ελλάδα με το διεθνές πλαίσιο.

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη

Σκάνδαλα, ιερείς και αφορισμοί: Ο κλήρος στη μικρή και μεγάλη οθόνη της δεκαετίας του '80

Στα τέλη της δεκαετίας του '70, οι σχετικές αποκαλύψεις για την ιδιωτική ζωή του τέως Μητροπολίτη Πρεβέζης και Νικοπόλεως, Στυλιανού Κορνάρου, γνωστού και ως «Αγίου Πρεβέζης», πυροδότησαν μία σειρά από δημοσιογραφικές έρευνες και τοποθέτησαν στο κινηματογραφικό προσκήνιο τον κληρικό ως αυτοτελή και ολοκληρωμένο χαρακτήρα. Ενώ καθ' όλη τη διάρκεια των προηγούμενων ετών ο ελληνικός εμπορικός κινηματογράφος αξιοποίησε τους κληρικούς ως δευτεραγωνιστές και, ακόμη συχνότερα, ως κομπάρσους σε εμπορικές κινηματογραφικές διατυπώσεις στην κωμωδία, στο μελόδραμα ή στη φουστάνελα, η δεκαετία του '80 θα σηματοδοτήσει μία περίοδο αναπροσαρμογής των ιδιοτήτων του κινηματογραφικού κλήρου. Με αφορμή το πολύκροτο θεατρικό έργο του Δημήτρη Κολλάτου *Ο Άγιος Πρεβέζης*, την αυστηρή λογοκρισία του και τις δικαστικές διαμάχες που προκάλεσε, η παρούσα εισήγηση έχει ως σκοπό την περιγραφή και την αξιολόγηση των σημαντικών ζητημάτων λογοκρισίας που προέκυψαν από τα φιλμ *Ο Άγιος Πρεβέζης* (Δημήτρης Κολλάτος, 1982) και *Ο Άγιος Πρεβέζης και η παπαδιά* (Κώστας Καραγιάννης, 1982). Συγχρόνως, θα ανιχνεύσουν περαιτέρω διαστάσεις της σχετικής θεματικής στον κωμικό εμπορικό κινηματογράφο με αφορμή τις ανακατατάξεις στη δημόσια σφαίρα μετά την «Αλλαγή» του 1981 (εκκλησιαστικό ζήτημα) αλλά και τις αναδυόμενες τάσεις φανατισμού στην ελληνική Εκκλησία. Επιπλέον, θα περιγραφεί η

διαχείριση των προβλημάτων τα οποία σχετίζονται με τη διαπραγμάτευση θεμάτων που αναφέρονται σε κληρικούς στη διαρκώς ακμάζουσα ελληνική βιντεοπαραγωγή από το 1985 κι έπειτα, η οποία φθάνει έως και τον αφορισμό των ίδιων των σκηνοθετών της εποχής.

Κώστας Κατσάπης

«Θα κλάψουν γυναίκες εξαιτίας της»: Η περίπτωση της ταινίας *Εμμανουέλα* στη συγκυρία της Μεταπολίτευσης

Στις αρχές του 1975, η ταινία *Εμμανουέλα* αποτέλεσε ένα από τα μεγάλα ζητήματα των ημερών στο περιθώριο των πολύ σημαντικών ζητημάτων που σχετίζονταν με την επάνοδο στη δημοκρατική ομαλότητα. Η γνωστή ερωτική ταινία παιζόταν στους αθηναϊκούς κινηματογράφους και η φήμη που είχε ήδη αποκτήσει στο εξωτερικό δεν προοιωνιζόταν τίποτε το καλό για τους παραδοσιακούς υπερασπιστές της ηθικής. Βεβαίως, οι αντιδράσεις για την ταινία *Εμμανουέλα* δεν αποτελούν κάτι το καινοφανές για την ελληνική πραγματικότητα, δεδομένου ότι στο πρόσφατο μόλις παρελθόν ανάλογα φαινόμενα είχαν εμφανιστεί τόσο για (θεωρούμενες ως) «άσεμνες» ταινίες όπως το *Τελευταίο Ταγκό στο Παρίσι* του Μπερνάρντο Μπερτολούτσι (χειμώνας του 1974), όσο και για ταινίες που κρίθηκαν «προσβλητικές» για την Ορθοδοξία και ικανές να «αποδομήσουν» το ήθος της νεολαίας, όπως το *Jesus Christ Superstar* (τον Απρίλιο του 1974). Στην ανακοίνωση θα επιχειρηθεί να διαπιστωθούν συνέχειες και τομές της περίπτωσης *Εμμανουέλα* με ένα *corpus* επιχειρημάτων που αρθρώθηκε στο πλαίσιο του δικτατορικού καθεστώτος, με σκοπό να διαπιστωθεί αν η τομή της Μεταπολίτευσης συμπάρεσυρε προς μία κατεύθυνση «αριστερή», αποδοχής ή και ανοχής έργων που μέχρι την πτώση της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών θεωρούνταν «επικίνδυνα», και άλλες, πέραν των αμιγώς «πολιτικών», οπτικές και προσεγγίσεις που εκδηλώνονταν στη δημόσια σφαίρα.

Γιώργος Κοκκώνης

Η σχολική μουσική εκπαίδευση: Μια ιστορία διαχρονικής λογοκρισίας

Η εισήγηση εστιάζεται στην παρατήρηση και ερμηνεία της εξελικτικής πορείας ένταξης του γνωστικού αντικείμενου «μουσική» στη σχολική εκπαίδευση. Σε πρώτη φάση, ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται το περιεχόμενο και η μεθοδολογία

του αποκλείει συστηματικά τις διάφορες εκφάνσεις της εγχώριας μουσικής (λόγια, εκκλησιαστική, λαϊκή) για να επινοήσει ένα *corpus* αποκλειστικής σχολικής χρήσης. Οι στρατηγικές αυτές, υπαγορευμένες από την προτεραιότητα της εθνικής ενοποίησης και του εξευρωπαϊσμού, προσδιόρισαν εκ των έξω και εκ των άνω το περιεχόμενο της μουσικής διδασκαλίας με βασικό άξονα τη «χρήσιμη» και «ηθικοπλαστική» γνώση. Σε δεύτερη φάση, το *corpus* αυτό εμπλουτίζεται με στοιχεία από τις λαϊκές μουσικές παραδόσεις, αλλά αυστηρά διαμεσολαβημένες μέσω των φίλτρων του εγγραμματοτισμού, συντηρώντας τα στεγανά της «σχολικής μουσικής» και επιβεβαιώνοντας τον μηχανιστικό χαρακτήρα της μουσικής εκπαίδευσης. Διαμορφώθηκαν έτσι πρακτικές, οι οποίες αποτελούν άτυπες μορφές προληπτικής λογοκρισίας έναντι της υψηλής εμπειρικής μουσικής παιδείας που χαρακτηρίζει (με διαφορετικό τρόπο) τις τοπικές κουλτούρες της Ελλάδας. Η σχολική αντίληψη εκφράζει σήμερα βαθιά εγχαραγμένες νοοτροπίες, στερεότυπα, μυθοποιήσεις και περιοριστικές αντιλήψεις σχετικά με τον ρόλο και τη λειτουργία της μουσικής. Αποκλείει συστηματικά τις ζώσες μουσικές που ήταν και είναι διαρκώς σε εξέλιξη έξω από τον αυλόγυρο των σχολείων και των μουσικών εκπαιδευτηρίων. Αποκλείει εντέλει την ίδια τη μουσική, περιορίζοντάς την μόνο στον ρόλο του εργαλείου που εξυπηρετεί τη διδασκαλία άλλων γνωστικών αντικειμένων.

Γρηγόριος Κολύδας

Η λογοκρισία στη γελοιογραφία της Δικτατορίας (1967-1974)

Ο Τύπος αποτελεί για τον ερευνητή της Ιστορίας αστέρευτη πηγή και, με δεδομένο ότι το παρελθόν είναι η βάση για την κατανόηση του παρόντος, είναι προφανές πως οι πηγές των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης διευρύνουν τις δυνατότητες πρόσληψης των ιστορικών γεγονότων. Ο ιστορικός μέσα από την μελέτη των εφημερίδων, οι οποίες από τον 19ο αιώνα αποτελούν μια σπουδαία πηγή αναπαράστασης των συμβάντων και της ατμόσφαιρας μιας εποχής, είναι σε θέση να αποκομίσει χρήσιμα συμπεράσματα. Εκτός από τα διάφορων ειδών άρθρα σε μια εφημερίδα, βασική πηγή πληροφοριών αποτελούν και τα γελοιογραφικά σκίτσα της. Πρόκειται για σατιρικά σκίτσα τα οποία σχολιάζουν την επικαιρότητα και συνάμα προβληματίζουν τον αναγνώστη, μερικές φορές πολύ πιο σωστά και εύληπτα και από το άρθρο ακόμη του αρχισυντάκτη. Από τον «γύψο» της Επταετίας δεν θα μπορούσε να λείπει και το γελοιογραφικό σκίτσο, το οποίο, παρά το γεγονός ότι στην αρχή της Επταετίας περιορίστηκε δραστικά λόγω της προληπτικής λογοκρισίας, δεν εξαφανίστηκε. Η ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει την προληπτική, όσο και την

ολοκληρωτική λογοκρισία, την οποία δέχτηκε το πολιτικό σκίτσο της επταετίας 1967-1974. Επίσης, θα διερευνηθεί ποια γελοιογραφικά θέματα λογοκρίνονταν και αν τελικά οι γελοιογραφίες τους κατάφερναν να δημοσιευτούν ή όχι στις σελίδες των εντύπων της εποχής. Τέλος, θα αναφερθούμε σε δύο ξεχωριστές περιπτώσεις γελοιογραφιών οι οποίες κατάφεραν να ξεφύγουν από τον κλοιό των λογοκριτών βλέποντας τελικά το φως της δημοσιότητας, με τις διηγήσεις του δημιουργού τους, από τις οποίες συνοδεύονται, να μας δίνουν μια αρκετά κατατοπιστική εικόνα για το είδος των υπαλλήλων οι οποίοι επάνδρωναν την Υπηρεσία Λογοκρισίας, τον τρόπο λειτουργίας της τελευταίας αλλά και το πώς βίωναν οι άνθρωποι του Τύπου το καθεστώς της λογοκρισίας. Η έρευνα για την ανεύρεση του πρωτογενούς υλικού έλαβε χώρα στο Αρχείο της Βουλής των Ελλήνων, όπου μέσα από τη μελέτη των εφημερίδων *Το Βήμα*, *Τα Νέα*, *Η Βραδυνή* και το *Έθνος* συλλέξαμε πάνω από τριακόσιες πολιτικές γελοιογραφίες από την ταραγμένη περίοδο 1967-1974.

Χριστίνα Κουππή

«Ανθελληνική ταινία χρηματοδότησε η κυβέρνηση!»: Λογοκριτικές παρεμβάσεις στην ταινία *Ακάμας*

Από τα πρώτα χρόνια της πορείας του, ο κινηματογράφος βρέθηκε αντιμέτωπος με επαχθείς λογοκριτικές πρακτικές. Η ανάδειξή του σε λαϊκό μέσο ψυχαγωγίας, η αναγνώριση της επίδρασής του καθώς και η ικανότητά του να αποτυπώνει απόκρυφες όψεις της καθημερινότητας αλλά και της ιστορίας ενός λαού τον κατέστησαν προνομιακό πεδίο άσκησης λογοκρισίας. Αλλαγές σε σενάρια, αφαίρεση σκηνών, απαγόρευση διανομής και προβολής συνθέτουν τις κυριότερες επίσημες λογοκριτικές παρεμβάσεις. Θα περίμενε κανείς πως η πτώση αυταρχικών καθεστώτων θα μείωνε τα επεισόδια θεσμικής λογοκρισίας, ενώ η ανάπτυξη του ανεξάρτητου κινηματογράφου θα απελευθέρωνε τους δημιουργούς από το ασφυκτικό πλαίσιο της οικονομικής λογοκρισίας. Παρ' όλα αυτά, τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στις λογοκριτικές παρεμβάσεις που αντιμετώπισε η ταινία *Ακάμας* του Πανίκου Χρυσάνθου. Η ταινία, η οποία εξιστορεί την πολυτάραχη κυπριακή ιστορία από τα τέλη της δεκαετίας του '40 μέχρι και την τουρκική εισβολή, αποτυπώνει μια μελανή σελίδα του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ. Το σενάριο την ταινίας λογοκρίνεται από την πρώτη ανάγνωσή του από την αρμόδια αρχή, χωρίς όμως να γίνεται αναφορά στην παραπάνω πράξη. Ο δημιουργός αψηφά τις παροτρύνσεις για την αφαίρεση ή αλλαγή της επίμαχης σκηνής και

γυρίζει την ταινία όπως αναφέρεται στο σενάριο. Η πληροφορία για το γύρισμα της σκηνής, πριν ακόμη ολοκληρωθεί η ταινία, προκαλεί αθρόες αντιδράσεις στον ελλαδικό και κυπριακό Τύπο, που κάνουν λόγο για «ανθελληνική» και προσβλητική ταινία. Παράλληλα με τον Τύπο, οργανωμένοι φορείς μεσολαβούν ώστε να μην προβληθεί η ταινία. Παρά τη δημόσια άρνηση της Συμβουλευτικής Επιτροπής Κινηματογράφου για επιβολή λογοκρισίας, η έκθεση της Επιτροπής Διοικήσεως, στην οποία κατέφυγε ο σκηνοθέτης, επιρρίπτει ευθύνες για στέρηση ελευθερίας έκφρασης. Το προνόμιο του κινηματογράφου να θίγει ζητήματα-ταμπού, με στόχο να οδηγήσει σε μια εκ νέου συζήτηση γύρω από μια ιστορική περίοδο, στην περίπτωση του *Ακάμα* απέτυχε, η δε μελέτη των δημοσιευμάτων καταδεικνύει τα όρια ανοχής της κοινωνίας σε τέτοιου τύπου προσεγγίσεις της Ιστορίας.

Ολυμπία Κωνσταντοπούλου

Η άτυπη λογοκρισία ως διαμορφωτικός μηχανισμός προτιμήσεων και ηθικής αξιολόγησης του μεταπολιτευτικού τραγουδιού στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία: Η περίπτωση του μη πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα και του φάντο στην Πορτογαλία

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει και να παρουσιάσει τον ρόλο της λογοκρισίας στις μουσικές πρακτικές και στο τραγούδι στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία. Η μουσική και ειδικά το τραγούδι, συνυφασμένα για πολλές δεκαετίες με την καθημερινή ζωή και έκφραση και στις δύο χώρες, μοιάζουν τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης να αξιολογούνται μόνο με όρους πολιτικούς, καθιστώντας την επιλογή κάποιου είδους τραγουδιού κριτήριο αξιολόγησης των δημοκρατικών ή αριστερών πεποιθήσεων, τόσο ώστε η συνύπαρξη διαφορετικών μουσικών ειδών να μοιάζει αδύνατη. Το μη πολιτικό τραγούδι (ελαφρύ, παραδοσιακό, ξένο) στην Ελλάδα και το φάντο στην Πορτογαλία, μουσικά είδη με αδιάλειπτη και προγενέστερη από τα στρατιωτικά καθεστώτα παρουσία, στοχοποιούνται και στιγματίζονται. Σε αυτή τη διερεύνησή μας διαπιστώνουμε ότι ο λόγος που παράγεται και ανιχνεύεται μέσα από τις πολιτικές και πολιτιστικές πρακτικές κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης δεν είναι ένας λόγος αντιλογοκριτικός εν γένει, που να αφορά τη λογοκρισία καθαυτήν από όπου κι αν προέρχεται και όπου και να απευθύνεται. Αντίθετα, είναι ένας λόγος που αναγνωρίζει ηθικά και πολιτικά νοήματα στις μουσικές επιλογές και προτιμήσεις, και έμμεσα απαιτεί την εκπλήρωση των καθηκόντων, που απορρέουν από αυτά, και

των συνεπειών της μη τήρησής τους. Οι διαφορές αναφέρονται στη μορφή, καθώς από την κατασταλτική, βίαιη κρατική λογοκρισία περνάμε στην πατερναλιστική λογοκρισία και αυτολογοκρισία. Οι διαφορές εντοπίζονται επίσης και στους φορείς που δικαιούνται να καθορίζουν αυτό που είναι ηθικά νομιμοποιημένο και να ορίζουν όχι απλά τι πρέπει να επιλέγει κανείς, αλλά και τι οφείλει να επιθυμεί/προτιμά.

Τάσος Κωστόπουλος

Η «προστασία προσωπικών δεδομένων» ως ιστοριογραφική λογοκρισία

Ο δρόμος για την Κόλαση, λέει ένα παλιό ρητό, είναι στρωμένος με καλές προθέσεις. Δυο δεκαετίες μετά τη θέσπιση της νομοθετικής προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ο απολογισμός της επίδρασης του μέτρου στην ιστοριογραφική παραγωγή αποδεικνύει πως αυτή υπήρξε το λιγότερο προβληματική. Παρ' όλο τον ρητό περιορισμό αυτής της προστασίας στους ζωντανούς, και μολονότι απέχουμε ακόμη πολύ από τις οργουελικές διαστάσεις της διεθνούς συζήτησης για το «δικαίωμα στη λήθη», μια σειρά από παραδείγματα πιστοποιεί τόσο την εμφανώς καταχρηστική επίκληση της «προστασίας προσωπικών δεδομένων» από φορείς της δημόσιας διοίκησης ώστε να ικανοποιηθούν παντελώς άσχετες επιδιώξεις και συμφέροντα, όσο και τους φραγμούς που η «ανωνυμοποίηση» των ιστορικά δρώντων προσώπων εγείρει αντικειμενικά στην αλληλοτροφοδότηση της ιστορικής έρευνας.

Βασίλης Μαζωμένος

Κινηματογράφος και λογοκρισία: Από το «λογοκρίνομαι» στο «αυτολογοκρίνομαι»

Η λογοκρισία, ιδιαίτερα από την πλευρά του κράτους και της Εκκλησίας, «αγαπούσε» περισσότερο από όλες τις τέχνες εκείνη του κινηματογράφου. Με πρόσχημα την προστασία των πολιτών από τις βλαβερές συνέπειες συγκεκριμένων ταινιών, οι λογοκριτικοί μηχανισμοί ζούσαν, ζουν και βασιλεύουν. Στον ένα αιώνα κινηματογραφικής τέχνης έχουν λογοκριθεί αμέτρητες ταινίες, που πρόσβαλαν τα χρηστά ήθη, προπαγάνδισαν ιδέες, ανέδειξαν τη βία, μας οδήγησαν σε ανείπωτα μονοπάτια. Θα προσπαθήσουμε, έπειτα από μια ιστορική αναδρομή, να αναδείξουμε όχι μόνο τη λογοκριτική εμπειρία των προηγούμενων δεκαετιών, αλλά και πώς η λογοκρισία έγινε πιο έξυπνη, ακολουθώντας την ευελιξία του σύγχρονου συστήματος, και δεν επιβάλλει, αλλά αφήνει τον δημιουργό να το πράξει ο ίδιος στον εαυτό του.

Γιώργος Β. Μονεμβασίτης

Μουσική λογοκρισία στα χρόνια της Δικτατορίας:
Τι είχες, Γιάννη, τι είχα πάντα!

Η λογοκρισία, στις διάφορες μορφές της, στις τέχνες, στις διάφορες μορφές τους, βασίλευε και βασιλεύει, ακόμη και σε περιόδους δημοκρατίας. Πόσο μάλλον σε περιόδους αυταρχικών καθεστώτων, όπως υπήρξε εκείνη της επτάχρονης Δικτατορίας (1967-1974), την οποία βίωσε, με όλες τις παρενέργειές της, η Ελλάδα. Τις συνέπειες της λογοκρισίας υπέστη τα χρόνια εκείνα περισσότερο και εμφανέστερα η μουσική, το τραγούδι πιο συγκεκριμένα, μια και αυτό αποτελεί την πλέον άμεση, την πλέον επικοινωνιακή μορφή Τέχνης, με ανυπολόγιστη δύναμη και εμβέλεια. Δεν ήταν, ωστόσο, αποκλειστικά πολιτικοί οι λόγοι για τους οποίους λειτουργούσε τότε η λογοκριτική σπάθη! Οι εντεταλμένοι, αλλά συχνά και κάποιοι αυτόκλητοι λογοκριτές, με διεστραμμένη σκέψη αμφότεροι, ανακάλυπταν συνεχώς «ύποπτες λέξεις και κρυφά νοήματα», που διέγειραν τη λογοκριτική τους διάθεση και τους οδηγούσαν σε ανεξήγητες αποφάσεις με τις ανάλογες δράσεις. Τιμωρήθηκαν έτσι συχνά τραγούδια παντελώς «αθώα» και, κατ' επέκταση, στιχουργοί και συνθέτες με ακίνδυνες προθέσεις. Όμως, η ιστορία του ελληνικού τραγουδιού είναι γεμάτη λογοκριτικές επεμβάσεις, που, αφενός, δεν περιορίζονται στις ανάλογες με της Δικτατορίας περιόδους, και αφετέρου, καθεμιά τους αντικατοπτρίζει τις συνθήκες και την ιδεολογία της εποχής που την γέννησε.

Άννα Μοσχονά-Καλαμάρα

Λογοκρισία: Το διαχρονικό όπλο κάθε μορφής εξουσίας. Η περίπτωση του γλύπτη και ακαδημαϊκού δασκάλου Δημήτρη Καλαμάρα

Η ανάπτυξη ιστορικού λογοκρισίας τριών γλυπτών, έργων του καθηγητή και πρώτου εκλεγμένου μετά τη Μεταπολίτευση πρύτανη της ΑΣΚΤ, Δημήτρη Καλαμάρα, αναδεικνύει την ένταση που μπορεί να λάβουν οι λογοκριτικές πρακτικές. Ο ανδριάντας του καπετάν Κώττα, που φιλοτεχνήθηκε το 1961, εκπροσώπησε επισημώς την Ελλάδα στην Μπιενάλε της Αλεξάνδρειας του ίδιου έτους και βραβεύτηκε με το χρυσό μετάλλιο (πρώτο βραβείο) της διοργάνωσης. Στήθηκε στη Φλώρινα, αποκαθελώθηκε και επανατοποθετήθηκε μετά τον θάνατο του καλλιτέχνη. Το *Μνημείο του Θνήσκοντος πολεμιστή*, το οποίο φιλοτεχνήθηκε το 1971, αποκαθελώθηκε και

επανατοποθετήθηκε μετά τον θάνατο του καλλιτέχνη. Ο έφιππος ανδριάντας του Μεγάλου Αλεξάνδρου ανατέθηκε στον γλύπτη το 1958 από τον Δήμο Φλώρινας και δεν τοποθετήθηκε ποτέ στην πόλη. Τα γλυπτά και σχέδια, που ήταν οι σπουδές για τον έφιππο, υπήρξαν η επίσημη συμμετοχή της Ελλάδας στην Μπιενάλε του Σάο Πάολο το 1979, όπου το εν όλω έργο του καλλιτέχνη απέσπασε Εύφημη Μνεία. Το έργο χυτεύτηκε το 1993 με χρηματοδότηση του Υπουργείου Πολιτισμού προς τη Στέγη Φιλοτέχνων Φλώρινας, ως ενδιάμεσου φορέα, λόγω άρνησης του δημοτικού συμβουλίου. Η περίπτωση του Δημήτρη Καλαμάρα είναι ιδιόζουσα, γιατί η λογοκρισία της καλλιτεχνικής εργασίας του στη γενέτειρά του διήρκεσε –με μικρά διαλείμματα– καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, και για κάποια χρόνια ακόμη, μετά τον θάνατό του. Η λογοκρισία των έργων του Δημήτρη Καλαμάρα γεννά σκέψεις και πιθανές ερμηνείες για αυτή την εμμονική απόρριψη από τις πολιτικές και θρησκευτικές αρχές της πόλης του ενός καλλιτεχνικού έργου και του δημιουργού του, που –κατά το ίδιο χρονικό διάστημα– έχαιρε και χαίρει απόλυτης αναγνώρισης από την καλλιτεχνική και ακαδημαϊκή κοινότητα και την πολιτεία.

Θανάσης Μουτσόπουλος

Το Σοκ της Επιδερμίδας: Μια προσέγγιση σε μια καλλιτεχνική δράση που δίχασε όσο τίποτε άλλο στην πρόσφατη καλλιτεχνική συζήτηση στην Ελλάδα

Τον Μάρτιο του 2015 μια ανώνυμη (ή περίπου ανώνυμη) ομάδα street artists κάλυψε δύο όψεις διοικητικών κτηρίων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου με ένα μεγάλης κλίμακας ασπρόμαυρο γκραφίτι. Μέχρι εκείνη τη στιγμή ανάλογης κλίμακας τοιχογραφίες είχαν πραγματοποιηθεί στην πρωτεύουσα μόνο κατόπιν παραγγελίας ή/και θεσμικής προστασίας. Το παραβατικό στοιχείο αυτής της παρέμβασης σε συνδυασμό με τις «αισθητικές» διαφωνίες πολλών παραγόντων του καλλιτεχνικού χώρου, κυρίως λόγω των ασπρόμαυρων αποχρώσεων και της ανεικονικής του φόρμας, προκάλεσαν μια πρωτοφανή μέχρι στιγμής μιντιακή συζήτηση. Τα κύρια επιχειρήματα που τέθηκαν διάσπαρτα σε τηλεοπτικές, ραδιοφωνικές, έντυπες και διαδικτυακές τοποθετήσεις ήταν, αφενός, η «καταστροφή» ενός φορτισμένου ιστορικού κτηρίου, διατηρητέου και με έντονο πολιτικό συμβολισμό για την αποκατάσταση της δημοκρατίας, και αφετέρου, τα «όρια» της καλλιτεχνικής έκφρασης. Επιπλέον, πολλοί από τους αρμοδίους που πήραν θέση συσχέτισαν την παρέμβαση αυτή με την πολυσυζητημένη έννοια της Κρίσης, με έναν τρόπο

που ουδέποτε μέχρι τότε είχε αποδοθεί σε καλλιτεχνικό έργο. Τα γεγονότα αυτά, που απασχόλησαν την αθηναϊκή κοινότητα, συμβαίνουν περίπου δύο μήνες μετά τα συνταρακτικά γεγονότα της δολοφονίας των συντακτών του *Charlie Hebdo*. Τα δύο γεγονότα, παρότι διαφορετικής φύσης, κλίμακας ή και τραγικότητας, βάζουν στο τραπέζι παρόμοιους προβληματισμούς σχετικά με τα προφανή και πολυσυζητημένα θέματα της ελευθερίας της έκφρασης και της λογοκρισίας.

Λάμπρος Μπαλτσιώτης

Από την κρατική λογοκρισία στην αυτολογοκρισία: Η περίπτωση της ετερότητας στην Ελλάδα

Αν και τα τελευταία χρόνια η σημερινή ή παρελθοντική ετερότητα στην Ελλάδα αποσιωπάται ή αποκρύπτεται, χωρίς εύληπτα περιστατικά κρατικής λογοκρισίας και καταστολής σε σχέση με την όποια έκφασή της στον δημόσιο χώρο, μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '90 τα πράγματα ήταν αρκετά διαφορετικά. Στην ανακοίνωση αυτή γίνεται προσπάθεια να ανιχνευτούν οι διαφορετικές μορφές λογοκρισίας, που συνόδευσαν την ετερότητα ιδίως από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι το άμεσο παρελθόν, τι μορφή πήραν και σε ποια σχήματα εντάσσονταν. Παράλληλα, θα ανιχνευτεί τι μορφές έπαιρνε η αυτολογοκρισία, σε ένα φάσμα που ξεκινούσε από τις ίδιες τις κοινότητες και έφτανε στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Τέλος, θα τεθούν ερωτήματα για το πώς μπορούμε να εξηγήσουμε, να κατηγοριοποιήσουμε και να περιοδολογήσουμε τα παραπάνω φαινόμενα, και σε ποιο βαθμό επηρεάζουν τη σημερινή συζήτηση περί ετερότητας.

Στρατής Μπουρνάζος

Το σώμα του παστιτίσιου: Γέρων Πασιτίσιος και *Corpus Christi*

Το φθινόπωρο του 2012, με μικρή χρονική διαφορά, εκτυλίχτηκαν οι υποθέσεις της σύλληψης του Φίλιππου Λοΐζου, διαχειριστή της σατιρικής ιστοσελίδας «Γέρων Πασιτίσιος», και των διαμαρτυριών εναντίον της παράστασης *Corpus Christi*, στο θέατρο Χυτήριο, που οδήγησαν στο κατέβασμα του έργου. Στις δύο υποθέσεις, παρά τις διαφορές τους, υπάρχουν σημαντικά κοινά στοιχεία: «προσβολή των θείων», κινητοποίηση ακραίων εκκλησιαστικών και ακροδεξιών στοιχείων, διωκτικός-λογοκριτικός ρόλος του κράτους (είτε με την παρέμβασή του είτε με την

αδράνειά του). Οι περιπτώσεις αυτές μπορούν να ενταχτούν σε μια παράδοση ανάλογων περιστατικών στα χρόνια της Μεταπολίτευσης. Ωστόσο, υπάρχει ένα νέο στοιχείο: η δυναμική παρουσία της Χρυσής Αυγής. Η ανακοίνωση επικεντρώνεται σε αυτό ακριβώς το στοιχείο, με βασικούς άξονες τους εξής: α) Γιατί η παρουσία της Χρυσής Αυγής αποτελεί ποιοτικά σημαντικό στοιχείο (και για τις διαμαρτυρίες αυτές, αλλά και για τη στρατηγική της Χρυσής Αυγής). β) Γενικότερα, πώς η Χρυσή Αυγή, οικειοποιούμενη το κλασικό δεξιό τρίπτυχο Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια, επιχειρεί να αποκτήσει ερείσματα στον δεξιό χώρο συνολικά αλλά και στο κράτος. γ) Ο (καθοριστικός) ρόλος του κράτους στις δύο παραπάνω περιπτώσεις.

Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος

Οι φίλοι «εθνοκάθαρση», οι εχθροί «γενοκτονία»: Η Υπόθεση Φίλη και η επαναχάραξη του συνόρου Αριστεράς-Δεξιάς ως αναβίωση της δεκαετίας του '90

Η εργαλειοποίηση της σφαγής των Ποντίων, η πολιτική (κατά)χρηση του όρου «γενοκτονία» και η στοχοποίηση του υπουργού Παιδείας Νίκου Φίλη από ένα διακομματικό/διαπαρταξιακό «εθνικό τόξο», που υπερβαίνει τις διαιρέσεις «μνημόνιο – αντιμνημόνιο» και «ευρωπαϊσμός – αντιευρωπαϊσμός», δεν απειλούν μόνο την ελευθερία της έκφρασης ή της επιστημονικής έρευνας. Επιπλέον, δίνουν την ευκαιρία στην Ακροδεξιά να αναβαπτιστεί ως φωνή της εθνικής συνέπειας και της κρατικής νομιμότητας, και επιδιώκουν την επαναφορά της εξωτερικής πολιτικής στο δίπολο «φίλος/εχθρός», για λόγους εσωτερικής πολιτικής σκοπιμότητας, στο «πρότυπο» που καθιερώθηκε στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90 (Μακεδονικό, Ίμια, ελληνοσερβική φιλία). Τη στιγμή λοιπόν που η διαχείριση της κρίσης εντείνει την κοινωνική πόλωση, το νέο «εθνικό τόξο» δημιουργεί ένα σκηνικό (μεταϋλιστικής) πολιτικής σύγκρουσης, όπου Αριστερά και Δεξιά δεν συγκρούονται πια για το κοινωνικό ζήτημα, το παρόν και το μέλλον (αυτά θεωρούνται λίγο πολύ «κλειστά»), αλλά για την ταυτότητα, το παρελθόν και τη μνήμη του.

Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος

ΕΣΡ και γλωσσική λογοκρισία: Μια ιδιάζουσα περίπτωση γλωσσικού σχεδιασμού

Η ανακοίνωση εξετάζει και αναλύει, υπό το πρίσμα της θεωρίας του Γλωσσικού Σχεδιασμού, τις πρακτικές γλωσσικής λογοκρισίας που ασκεί το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης στους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ελλάδας. Σε πρώτη φάση, με βάση τις επεξεργασίες του Κούπερ, παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα βασίσω την ανάλυσή μου, και το οποίο συνοψίζεται στα εξής πέντε βασικά ερωτήματα: Ποιος σχεδιάζει, τι, γιατί, για ποιον και πώς; Για καθένα από τα παραπάνω ερωτήματα περιοριζόμαστε στις συναφέστερες με το θέμα της ανακοίνωσης θεωρητικές απαντήσεις των ερευνητών του Γλωσσικού Σχεδιασμού. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στον από πάνω προς τα κάτω και από κάτω προς τα πάνω σχεδιασμό (για το ποιος), στον δομικό, λειτουργικό και επί της κατάκτησης σχεδιασμό (για το τι), στα φαινομενικά και πραγματικά γλωσσικής και στα μη γλωσσικής φύσεως προβλήματα (για το γιατί), στο κοινωνικό μακρο- και μικρο-επίπεδο (για το για ποιον), και στην προσέγγιση του Νεουστούνι και την κριτική της από τον Κούπερ (για το πώς). Σε δεύτερη φάση, με βάση την Έκθεση πεπραγμένων για το 2014, που εκδόθηκε από την ολομέλεια του ΕΣΡ, παρατίθενται βασικά στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας του ΕΣΡ, τη νομική του υπόσταση, την οργανωτική του δομή και τη δράση του. Εστιαζόμαστε στο Τμήμα Ποιότητας Προγραμμάτων, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη γλωσσική λογοκρισία, και αναλύονται τρεις περιπτώσεις σχετικών κυρώσεων, που έλαβαν χώρα κατά το 2014. Τέλος, αναλύεται θεωρητικά η ιδιάζουσα περίπτωση γλωσσικού σχεδιασμού που ασκεί το ΕΣΡ μέσω λογοκρισίας. Συγκεκριμένα: α) Σκιαγραφείται η ταυτότητα του ΕΣΡ ως από πάνω προς τα κάτω σχεδιαστή. β) Διακρίνονται δύο είδη γλωσσικού σχεδιασμού που ασκεί το ΕΣΡ. γ) Διαχωρίζονται τα αίτια που οδηγούν το ΕΣΡ να προβεί σε γλωσσική λογοκρισία σε φαινομενικά γλωσσικά και μη γλωσσικά. δ) Με δάνειο την ορολογία της Μπάτλερ, διακρίνονται οι δέκτες του σχεδιασμού του ΕΣΡ σε ρητούς και άρρητους. ε) Τέλος, διαπιστώνεται το ασαφές και εύχερο για αυθαιρεσίες γενικό πλάνο με το οποίο σχεδιάζεται η εν λόγω λογοκρισία.

Πηνελόπη Πετσίνη

Λογοκριτικοί μηχανισμοί στην κατασκευή «εμβληματικών μορφών» της ελληνικής φωτογραφίας: Έλλη Σεραϊδάρη (Nelly), Βούλα Παπαϊωάννου, Σπύρος Μελετζής

Το αφήγημα πάνω στο οποίο δομείται η επίσημη ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας μέχρι σήμερα είναι επιλεκτικό και εξωραϊσμένο. Στην Ελλάδα της δεκαετίας του '70, η φωτογραφία εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο διαμάχης σε ό,τι αφορά την καλλιτεχνική της υπόσταση, με τα μουσεία και τις αίθουσες Τέχνης να αγνοούν τη φωτογραφική παραγωγή, και τις φωτογραφικές εκθέσεις να παραμένουν σπάνιο φαινόμενο. Η φωτογραφική παραγωγή καθορίζεται, αφενός, από μια λογική εικονογράφησης και τεκμηρίωσης γεγονότων σε ό,τι αφορά τη φωτοδημοσιογραφία, και αφετέρου, από έναν απλοϊκό ρομαντικό αισθητισμό ως προς τη λεγόμενη «καλλιτεχνική» φωτογραφία. Ταυτόχρονα, η κριτική άγνοια και η απόλυτη απουσία φωτογραφικής εκπαίδευσης είχαν διαμορφώσει ένα κριτικό κενό, μέσα στο οποίο κατά καιρούς «εμφανίζοντο, επιζούσαν και ήκμαζαν, τη απουσία ενημερωμένων σχολιαστών, τραγελαφικά ατάλαντες μορφές επίδοξων καλλιτεχνών φωτογράφων», όπως έχει χαρακτηριστικά περιγραφεί, αγνοώντας τον σύγχρονο τους διάλογο που αφορούσε τη μελέτη του οπτικού πολιτισμού. Η προσπάθεια δημιουργίας ενός εγχώριου φωτογραφικού Λόγου, σε συνδυασμό με την προσπάθεια θεσμικής κατοχύρωσης της ελληνικής φωτογραφίας, διατρέχει ολόκληρη την επόμενη δεκαετία και περνά μέσα από την κατασκευή «εμβληματικών δημιουργών» κατά το παραδοσιακό μοντέλο της ιστορίας της Τέχνης. Κατά τη διαδικασία αυτή, επανανακαλύπτονται και αναγνωρίζονται ως σημαντικοί παλαιότεροι φωτογράφοι οι οποίοι αποκτούν εμβληματική θέση στην επίσημη ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας. Η Έλλη Σουγιουλτζόγλου-Σεραϊδάρη (γνωστή ως Nelly από το καλλιτεχνικό ψευδώνυμο με το οποίο υπέγραφε τις φωτογραφίες της), η Βούλα Παπαϊωάννου και ο Σπύρος Μελετζής είναι από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις τέτοιων φωτογράφων, η φήμη και η αποδοχή των οποίων θα υπερέβαινε γρήγορα το στενό φωτογραφικό πλαίσιο. Για να γίνει αυτό, αποσιωπούνται οι σχέσεις της Σεραϊδάρη με το καθεστώς της 4ης Αυγούστου και τη ναζιστική ιδεολογία, απουσιάζουν αναφορές στις επαγγελματικές αναθέσεις των Βρετανών και της κυβέρνησης στην Παπαϊωάννου για την παραγωγή προπαγανδιστικών εικόνων στις αρχές και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, όπως και στις σχέσεις του Μελετζή με το Παλάτι ή στη στάση που κράτησε μετά τα Δεκεμβριανά.

Νίκος Ποταμιάνος

Κανόνες, απαγορεύσεις και αυτολογοκρισία στο καρναβάλι της Αθήνας (1887-1920)

Στους δρόμους της Αθήνας τον 19ο αιώνα οι Απόκριες ήταν ιδιαίτερα ζωντανές. Ένα πλήθος από αυτοσχέδιες μασκαράτες με στόχο το γέλιο και το κοινωνικό/πολιτικό σχόλιο τριγυρνούσε στην πόλη. Η εικόνα αυτή είχε εν μέρει τροποποιηθεί ως τον Μεσοπόλεμο: τα διάφορα θεάματα και οι μασκαράτες μειώθηκαν αρκετά, ενώ φαίνεται ότι η σάτιρα ως χαρακτηριστικό του καρναβαλιού υποχώρησε στην Αθήνα προς όφελος του χορού. Στις εξελίξεις αυτές συνέβαλαν διάφοροι παράγοντες. Ανάμεσά τους, η καθιέρωση μιας παρέλασης από το 1887 και εξής, και οι κατευθύνσεις που αυτή έδινε. Οι παρελάσεις οργανώνονταν (όχι κάθε χρόνο) από τα λεγόμενα «κομιτάτα», επιτροπές αντρών και γυναικών της μεγαλοαστικής τάξης. Η «κομπή κοινωνία» και οι εφημερίδες που την εξέφραζαν διατύπωναν την απέχθειά τους για τη λαϊκή αποκριάτικη κουλτούρα, με ιδιαίτερη ένταση στις δεκαετίες του 1880 και του 1890. Με τις παρελάσεις προσπάθησαν εν μέρει να την αναμορφώσουν και εν μέρει να την εξοβελίσουν από τους κεντρικούς δρόμους της πόλης, διαμορφώνοντας έναν δημόσιο τρόπο εορτασμού με αναφορές στα καρναβάλια της Νίκαιας και της Βενετίας. Το κομιτάτο επέλεγε ποιες μασκαράτες θα παρέлаσαν. Το 1887 ο αναγκάιος «χώρος» για την καθιέρωση της παρέλασης ως θεσμού δημιουργήθηκε όταν «η αστυνομία απηγόρευσε την έκθεσιν ειδικών θεαμάτων» στο πλαίσιο της. Επιπλέον, το κομιτάτο έδινε τις επιθυμητές κατευθύνσεις θεσπίζοντας σημαντικά χρηματικά βραβεία για τις καλύτερες μασκαράτες. Πλήθος συμμετεχόντων διαγωνίστηκε για τα βραβεία, καταλήγοντας σταδιακά σε μια κατάσταση όπου όλες λίγο πολύ οι μασκαράτες κρίνονταν ως «ευφυείς και ευπρεπείς». Όταν ο «εξευγενισμός» της λαϊκής σατιρικής μασκαράτας πέτυχε, «ο ασθενής απεβίωσε». Ενδιαφέρον, τέλος, έχουν οι απαγορεύσεις που επιβλήθηκαν το 1909, σε μια ιδιαίτερη παρέλαση για τα λαϊκά θεάματα. Η «σεμνότητα περί την έκφρασιν», η απαγόρευση «υπαινιγμών κατά πολιτικών προσώπων» και «απρεπών ασμάτων», η πρόβλεψη ότι «οι υποδύομενοι γυναίκας εις το γαϊτανάκι οφείλουν χορεύοντες να μη κορδακίζωσι» οριοθετούσαν τη συμμετοχή στην παρέλαση, αλλά και τις δυνατότητες πρόκλησης γέλιου. Εν ολίγοις, η ηγεμονία της αστικής κουλτούρας στον νέο δημόσιο εορτασμό της Αποκριάς βασίστηκε τόσο σε απαγορεύσεις (να τις πούμε λογοκρισία;) ως προς τη συμμετοχή στις παρελάσεις, όσο και στη συμμόρφωση (που έπαιρνε τις διαστάσεις αυτολογοκρισίας) πολλών συμμετεχόντων όσον αφορά το περιεχόμενο της σάτιρας και τις μορφές επιτέλεσης.

Μαρία Ρεπούση

Τα οριζόντια πολιτικά ρεύματα της συμμόρφωσης στην εθνική ορθότητα

Οι λογοκριτικές πρακτικές στα εθνικά ζητήματα και στην Ιστορία καταγράφουν τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα πολύ σημαντικές επιτυχίες. Στην πραγματικότητα, στον δημόσιο λόγο, επιβάλλεται η σιωπή σε πολίτες και πολύ περισσότερο σε πολιτικούς που αμφισβητούν την κυρίαρχη εθνική αφήγηση, ακόμη κι αν η άποψή τους είναι ιστορικά τεκμηριωμένη ή και κυρίαρχη ανάμεσα στους ιστορικούς. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η πλήρης συμμόρφωση στο εθνικιστικό αφήγημα. Η ανακοίνωση επιχειρεί μέσα από παραδείγματα και εμπειρίες να θέσει το ζήτημα της οριζόντιας πολιτικής προέλευσης της επιβολής σε μια και μοναδική εθνική αλήθεια. Υποστηρίζεται ότι σημαντικός παράγοντας για τη λογοκριτική επιτυχία είναι η διαρκώς αυξανόμενη κατάργηση των διαχωριστικών γραμμών Δεξιάς και Αριστεράς, τόσο στην παραγωγή και στην αναπαραγωγή του εθνικιστικού λόγου, όσο και στην αντιμετώπιση του αντίθετου λόγου. Υποστηρίζεται επίσης ότι η απουσία αντιστάσεων από την πλευρά αριστερών και προοδευτικών συλλογικοτήτων καθώς και πολιτών καταλήγει σε ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές συναινέσεις στις εθνικιστικές λογοθετικές πρακτικές.

Ηλίας Γ. Σκουλίδας

Μειονότητες και λογοκρισία: Εθνικισμός στη «σοσιαλιστική» Αλβανία

Με άξονα την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε μορφές λογοκρισίας στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου σε ένα «σοσιαλιστικό» κράτος με τα χαρακτηριστικά της Αλβανίας. Μελετάται το πλαίσιο, όπου έννοιες όπως εθνικισμός, διεθνισμός, πατριωτισμός και προλεταριάτο αποκτούν περιεχόμενο σε συνάρτηση με μορφές λογοκρισίας. Οι «πολιτικές χρήσεις» του διαφορετικού εθνικού ή μη παρελθόντος στον δημόσιο χώρο λαμβάνονται ως όψεις κατασταλτικής λογοκρισίας, που όμως σταδιακά μεταβάλλονται και σε ένα πλαίσιο αυτολογοκρισίας «εντός» των μειονοτήτων. Η χρήση των περιορισμένων Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, ιδιαίτερα του ραδιοφώνου και της κρατικής τηλεόρασης, και η μη δυνατότητα ακρόασης μη αλβανικών ΜΜΕ διαμορφώνουν το καθεστώς για την εφαρμογή προληπτικής λογοκρισίας. Παράλληλα, διαπιστώνονται συνέχειες και ασυνέχειες στον κρατικό λόγο, όπως και σε αυτόν των μειονοτήτων, σε

σύνδεση με τις πολιτικές επιλογές των αλβανικών κομματικών και κυβερνητικών ελίτ. Η προσπάθεια κατανόησης δεν μπορεί παρά να συναντά αντίστοιχα παραδείγματα από άλλα βαλκανικά κράτη την ίδια περίοδο, αλλά και να διακρίνει τα χαρακτηριστικά του αλβανικού παραδείγματος.

Δέσποινα Σκούρτη

Δικτατορία στη λογοτεχνία: Η Άρνηση του Λόγου στη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία μετά το 1967 ως απόρροια στις λογοκριτικών πρακτικών της Χούντας των Συνταγματαρχών

Κατά τη διάρκεια της Επταετίας, η επιτακτική και επιδιωκτέα Α-λήθεια επιφόρτισε τη λογοτεχνία με το καθήκον της καταγραφής της, υπαγορεύοντας την παράκαμψη της –αρχικά επίσημης και μετέπειτα ατύπως– προληπτικής λογοκρισίας που επιβλήθηκε από το καθεστώς. Η λογοτεχνική παραγωγή της εποχής μετέχεται νεωτερικούς τρόπους γραφής ώστε τα κείμενα που θεματοποιούν τα συγχρονικά γεγονότα να εγκριθούν προς δημοσίευση από την επιτροπή λογοκρισίας που υπαγόταν στο Υπουργείο Τύπου της χουντικής κυβέρνησης. Έτσι, στα χρόνια της Δικτατορίας γεννιέται μια καινούργια λογοτεχνική γλώσσα, της οποίας τις θεωρητικές αρχές υπαγορεύει η Νόρα Αναγνωστάκη με το δοκίμιο της «Μια Μαρτυρία», που δημοσιεύεται στα *Δεκαοχτώ Κείμενα* (1970). Η γλώσσα αυτή, η «γλώσσα της παντομίμας», προσεγγίζει τα όρια της αφηγηματικής σιωπής, μια και είναι συμβολιστική κι εσωστρεφής με τάσεις συνεχούς εσωτερικής αναδίπλωσης, ενώ παράλληλα διέπεται από έναν διαρκή υπαινιγμό με αναφορές δίχως συγκεκριμενοποίηση του χωροχρόνου. Η εκ βάθρων αλλαγή που συντελέστηκε στην ελληνική κοινωνία το δεύτερο εξάμηνο του 1974 δεν οδήγησε και σε ανάλογη μεταστροφή των λογοτεχνικών δρόμων. Αντίθετα, η κατάργηση της λογοκρισίας και οι συνθήκες ελεύθερης έκφρασης που επικράτησαν έκαναν μεν πιο επιτακτικό το αίτημα για δικαίωση και αποκατάσταση της Α-λήθειας δίνοντας φαινομενικά την ευχέρεια για την εξόφληση των παλιών γραμματειών της καταγραφής της. Όμως, η πεζογραφία μετά το 1974 διατηρεί τα χαρακτηριστικά της Άρνησης του Λόγου, που εδραίωσε η εποχή της Δικτατορίας, και μάλιστα τα ενισχύει με την προσήλωσή της σε αυτά υιοθετώντας –πλέον– την αυτολογοκρισία κατά την αφήγηση της Α-λήθειας για τη Δικτατορία. Η ανακοίνωση χαρτογραφεί τις πρακτικές παράκαμψης και αντίστασης απέναντι στη λογοκρισία από συγγραφείς διάφορων γενεών,

πολιτικών τοποθετήσεων και λογοτεχνικών σχολών από το 1967 ως τις μέρες μας. Σκοπός της είναι να επισημανθούν οι μέθοδοι διαφυγής της λογοκρισίας, όπως αυτές διαμορφώνονται την περίοδο της Επταετίας, αλλά και να καταδειχτεί η διατήρησή τους και μετά τη Μεταπολίτευση, πάντα σε συσχετισμό με τη θεματοποίηση του ίδιου του ιστορικού γεγονότος της απριλιανής Δικτατορίας.

Ειρήνη Στάθη

Πολιτική λογοκρισία, Τέχνη και επικοινωνία: Το έργο της Μαρίας Καραβέλα στα χρόνια της Δικτατορίας

Η πολιτική σε όλες τις εποχές προσπάθησε να εκβιάσει, να χρησιμοποιήσει, να περιορίσει και να ελέγξει την Τέχνη και τους καλλιτέχνες, γεγονός που ισχύει ακόμη και στις σύγχρονες δημοκρατίες, καταστέλλοντας την ποιότητα και τη φαντασία της Τέχνης, περιορίζοντας την ελευθερία της έκφρασης και συνθλίβοντας την αμφισβήτηση που δημιουργεί τάσεις για νέες αντιλήψεις και ρήξεις με την κατεστημένη συνθήκη. Στην εισήγηση αυτή θα εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους ασκήθηκε η πολιτική λογοκρισία στην Τέχνη την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών μέσα από το παράδειγμα του έργου της Μαρίας Καραβέλα, της εικαστικής καλλιτέχνιδος που εναντιώθηκε στη Χούντα προτάσσοντας την εφιαλτική και δραματική σύνθεση των κοινόχρηστων πραγμάτων, την πανάρχαια θέληση του αληθινού καλλιτέχνη όταν αντιστέκεται, διαμαρτύρεται, υποφέρει και συζητά τη συνειδησιακή του ελευθερία έναντι της πραγματικότητας αλλά και αποκηρύσσει την όποια εξάρτησή του από την εξουσία.

➤ Μαρία Καραβέλα, Εγκατάσταση, Γκαλερί Αθηνών, «Χίλτον», 1971.

Θεόφιλος Τραμπούλης

Ο κατοπτρικός λογοκριτής: Το επιχείρημα της λογοκρισίας στην πολιτική αντιπαράθεση της Κρίσης

Το επιχείρημα της λογοκρισίας επανέρχεται όλο και συχνότερα στη δημόσια αντιπαράθεση. Τις περισσότερες φορές, ωστόσο, η πρόθεσή του δεν είναι να καταγγείλει μια τυπική λογοκριτική συμπεριφορά ενός κέντρου εξουσίας, όσο να ακυρώσει αποδομητικά αντεπιχειρήματα. Έτσι, η κριτική ανάλυση μιας θέσης ή ενός έργου θεωρείται λογοκριτική, ιδίως στα κοινωνικά δίκτυα και στη διαδικτυακή αρθρογραφία, ακριβώς για να αποσιωπηθεί η κριτική της ισχύς. Η προσεκτική ανάλυση ορισμένων παραδειγμάτων, λόγω χάριν του διαλόγου που ακολούθησε ορισμένες γελοιογραφίες του Δημήτρη Χαντζόπουλου ή του Γιάννη Καλαϊτζή, ή τις απόψεις συγγραφέων όπως η Σώτη Τριανταφύλλου, αλλά και η τύχη του ίδιου του συνθήματος *Je suis Charlie* στο ελληνικό πεδίο, δείχνει πώς το επιχείρημα της λογοκρισίας προσπαθεί να ακυρώσει την πολιτική αντιπαράθεση, όπως και η ίδια η λογοκρισία στην τυπική της μορφή.

Θεοδόσης Τσιρώνης

Ο έλεγχος στη διαχείριση και τη διακίνηση της πληροφορίας: Μεταπολεμικά εκπαιδευτικά και εκκλησιαστικά αρχεία της Θεσσαλονίκης, διαβαθμισμένα ως «απόρρητα» και «εμπιστευτικά»

Η Εκπαίδευση και η Εκκλησία στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, λειτούργησαν, μεταξύ άλλων, ως μηχανισμοί νομιμοποίησης και επιβολής της κρατικής εξουσίας, καθώς και διάχυσης της κρατικής ιδεολογίας. Οι δύο αυτοί θεσμοί αποτέλεσαν οργανικό και αναπόσπαστο τμήμα του κρατικού μηχανισμού, και ως εκ τούτου, «συνδιαλέγονταν» με πλήθος άλλων υπηρεσιών του, εφόσον κρινόταν αναγκαία η διαμεσολάβησή τους για την αντιμετώπιση και επιτυχή διεκπεραίωση ποικίλων ζητημάτων, ορισμένα από τα οποία η εκάστοτε εξουσία τα αξιολογούσε ως «απόρρητα» και «εμπιστευτικά».

Στην εισήγησή μας εστιάζουμε την προσοχή μας στη μελέτη δύο αρχείων της πόλης της Θεσσαλονίκης, που διατρέχουν χρονικά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία του '50 έως και το έτος 1980. Πρόκειται για το αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης και το αρχείο ενός δημοτικού σχολείου της Καλαμαριάς, όπου

φυλάσσονται, μεταξύ άλλων, έγγραφα διαβαθμισμένα ως «απόρρητα» και «εμπιστευτικά». Τα σημεία στα οποία επικεντρώνεται η προσοχή μας είναι η ταξινόμηση των ζητημάτων με τα οποία ασχολούνται τα έγγραφα αυτά, οι υπηρεσίες (ως θεσμοί και ως πρόσωπα) που εμπλέκονται στη διαχείρισή τους και η εκ μέρους τους εφαρμοζόμενη λογοκρισία και καταστολή. Από μόνα τους, τα συγκεκριμένα εκπαιδευτικά και εκκλησιαστικά αρχεία συνιστούν «μάρτυρες» και «μαρτυρίες» του ελέγχου και της απαγόρευσης στη διαχείριση και τη διακίνηση της πληροφορίας: μόνο, δηλαδή, όσοι έχουν τη δέουσα εξουσιοδότηση μπορούν να λάβουν γνώση των δεδομένων τους, να πράξουν και να αποφασίσουν επ' αυτών. Υπό αυτό το πρίσμα, τα ίδια τα αρχεία συνιστούν μία μορφή έμπρακτης και εφαρμοζόμενης λογοκρισίας, καθώς όσοι σχετίζονται μ' αυτά (συντάκτες, παραλήπτες και άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς) απαγορεύεται να κοινοποιήσουν τα δεδομένα τους. Τέλος, το στοιχείο το οποίο, κατά την εκτίμησή μας, πρέπει κυρίως να προσελκύσει το ενδιαφέρον μας είναι η «ιστορικότητα» αυτών των αρχείων. Τα διαβαθμισμένα ως «απόρρητα» και «εμπιστευτικά» αρχεία δεν είναι στατικά στην ιστορική εξέλιξη, ούτε «μονολιθικά» ως προς το περιεχόμενό τους. Ανάλογα με τις πολιτικές και κοινωνικές συγκυρίες και το περιρρέον ιδεολογικό περιβάλλον, μεταλλάσσεται και η θεματολογία τους: με άλλες υποθέσεις ασχολούνται τα πρώτα έτη μετά τη λήξη του Εμφυλίου και με άλλες τη μεταπολιτευτική δεκαετία του '70.

Τάσος Τυφλόπουλος

Το λογοκριμένο εξώφυλλο και το λογοκρυμμένο φύλο: Αυτολογοκρισία στο έργο του Θανάση Βαλτινού

Τον Νοέμβριο του 1978 τυπώνονται από τον Κέδρο τα *Τρία ελληνικά μονόπρακτα* του Θανάση Βαλτινού. Πρόκειται ουσιαστικά για το πρώτο κείμενο του Βαλτινού που κυκλοφορεί στα ελληνικά σε μορφή βιβλίου. Σύμφωνα με μαρτυρία του συγγραφέα, ο Λάμπης Ράππας, ο συνεργάτης της εκδότριας Νανάς Καλλιανέση, απέρριψε για λόγους σεμνότητας το εξώφυλλο (πιθανώς φιλοτεχνημένο από τον Γιάννη Βαλαβανίδη), το οποίο βασιζόταν σε φωτογραφία γυναικείου εφηβαίου με ημερομηνία λήψης 17/7/77. Η εισήγηση θα παρακολουθήσει την πορεία αυτού του λογοκριμμένου εξωφύλλου στο έργο του Βαλτινού από το 1978 μέχρι το 2012. Στόχος της είναι να τεκμηριωθεί μια διαφορετική θεωρητική προσέγγιση του συγκεκριμένου συγγραφικού έργου υπό το πρίσμα αυτής της λογοκρι/υμμένης φωτογραφίας ενός γυναικείου εφηβαίου.

Μαρία Χάλκου

Πολιτισμός, Ιστορία και λογοκριτικές παρεμβάσεις της Αριστεράς στη δεκαετία του '60: Οι περιπτώσεις της *Αντιγόνης της Κατοχής* του Ελληνικού Λαϊκού Θεάτρου και της κριτικής Ραφαηλίδη για την ταινία *Ζώγια*

Τον Ιούνιο του 1960 το Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο του αντιστασιακού Μάνου Κατράκη ανεβάζει την παράσταση *Η Αντιγόνη της Κατοχής* σε κείμενο του –επίσης αντιστασιακού– Νότη Περγιάλη, ένα τολμηρό για την εποχή του εγχείρημα, που όμως ξεσηκώνει θύελλα αντιδράσεων στην Αριστερά. Η κριτική στη θεατρική στήλη της επίσημης εφημερίδας της ΕΔΑ Αυγής καθώς και πλήθος επιστολών, ανάμεσά τους και του κοινοβουλευτικού εκπροσώπου της ΕΔΑ, Ηλία Ηλιού, χαρακτηρίζουν το έργο ως «πλαστογραφία της Ιστορίας» και απαιτούν από τον θίασο να το «κατεβάσει αμέσως». Μέσα σε γενική κατακραυγή, η παράσταση κατεβαίνει λίγες μέρες μετά.

Τον Ιανουάριο του 1967 στις αθηναϊκές αίθουσες επαναπροβάλλεται η αντιστασιακή σοβιετική ταινία *Ζώγια* (1944). Ο Βασίλης Ραφαηλίδης, μέσα από τη στήλη της κινηματογραφικής κριτικής της επίσημης απογευματινής εφημερίδας της ΕΔΑ *Δημοκρατική Αλλαγή*, κατηγορεί την ταινία για «εθνικοπατριωτική προπαγάνδα» και κλισιαρισμένο σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Ακολουθεί θυελλώδης αντίδραση μέσω επιστολών (ανάμεσά τους και του ιστορικού Τάσου Βουρνά) και έντονος διάλογος, με κύριο διακύβευμα την έννοια του ηρωισμού και της αναπαράστασής του. Η σχέση του Ραφαηλίδη με την εφημερίδα διαταράσσεται, αλλά η κρίση αποσοβείται με την παρέμβαση της Έλλης Παππά.

Στην παρουσίαση αυτή θα συζητήσουμε πώς το θέμα της Αντίστασης και του αντιφασιστικού αγώνα στον πολιτισμό δεν λογοκρίθηκε μόνο από το επίσημο κράτος της εποχής, αλλά και από την ίδια την Αριστερά, η οποία αντιμετώπιζε με καχυποψία οποιαδήποτε φωνή –ακόμη και στο εσωτερικό της– απέκλινε από το επίσημο φαντασιακό της.

➤ Νότη Περγιάλη,
Η Αντιγόνη της Κατοχής,
Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο, 1960.
© ΕΛΙΑ

Δημήτρης Χριστόπουλος

Η μηχανική της λογοκρισίας

Η ενασχόληση με λογοκριτικά περιστατικά και φαινόμενα αναδεικνύει μια ενιαία μηχανική της λογοκρισίας. Αναδεικνύει δηλαδή παγίως επαναλαμβανόμενες πρακτικές οι οποίες εκδηλώνονται με τρόπο που επιτρέπει μια συστηματική ταξινόμηση και τυπολογία τους. Αυτή η τυπολογία της λογοκρισίας ετεροκαθορίζεται. Δεν είναι δηλαδή προϊόν της οντολογίας της λογοκρισίας πράξης, αλλά του πολιτειακού πλαισίου στο οποίο αυτή εκφέρεται: με άλλον τρόπο υποστασιοποιεί τη λογοκρισία ένα φιλελεύθερο, με άλλον ένα αυταρχικό, πολλώ δε μάλλον ένα ολοκληρωτικό πολίτευμα. Στο φιλελεύθερο πλαίσιο, είναι οι μηχανισμοί της αγοράς που περισσότερο καθορίζουν τι λέγεται και τι δεν λέγεται, στο αυταρχικό πλαίσιο, είναι οι μηχανισμοί της κρατικής καταστολής. Στο φιλελεύθερο πλαίσιο, δεν υπάρχει επισήμως «προληπτική» λογοκρισία –δεν υπάρχουν δηλαδή επιτροπές λογοκρισίας– αλλά κατεξοχήν υπάρχει ανεπισήμως. Μάλιστα, στο φιλελεύθερο πλαίσιο, η προληπτική λογοκρισία, δηλαδή η παύση της εκφοράς του λόγου πριν από την έκθεσή του στον δημόσιο χώρο, κατά κύριο λόγο πραγματοποιείται υπογείως και αοράτως, και πιθανώς εξίσου αποτελεσματικά. Αντιθέτως, η καταστολή στον δημόσιο χώρο, όσο εδραιώνεται ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του πολιτεύματος, τόσο ισχναίνει, χωρίς όμως να εξαφανίζεται. Τέλος, η αυτολογοκρισία αποτελεί κοινό τόπο που δυσκολεύει τη φιλελεύθερη σπουδή περί ελευθερίας του λόγου: οι άνθρωποι σπανίως, ενώπιον των κοινωνικών τους συμβάσεων, εκθέτουν το σύνολο των θέσεων και πεποιθήσεών τους. Στην εισήγηση θα δοθούν παραδείγματα των ανωτέρω από τη νεότερη και τη σύγχρονη ελληνική εμπειρία.

Χριστίνα Χρονοπούλου

Μεσοπόλεμος και λογοκρισία: Το παράδειγμα της λογοκρισίας στο φιλμ του βωβού κινηματογράφου *Κοινωνική Σαπίλα*

Στην παρούσα εργασία θα πραγματευτούμε το ζήτημα της λογοκρισίας στην καλλιτεχνική δημιουργία την περίοδο του Μεσοπολέμου και συγκεκριμένα την απαγόρευση της προβολής της ταινίας του Στέλιου Τατασόπουλου *Κοινωνική Σαπίλα*, της πρώτης ταινίας του ελληνικού βωβού κινηματογράφου, με προλεταριακό περιεχόμενο. Ο Μεσοπόλεμος, μια από τις πιο ενδιαφέρουσες και συναρπαστικές

περιόδους της ελληνικής ιστορίας, ξεκινά μετά την ήττα της Μικρασιατικής Εκστρατείας για την Ελλάδα. Συναρπαστική και συνάμα αντιφατική, κινήθηκε σε αντιθετικούς πόλους. Από τη μία, η οικονομική εξαθλίωση των λαϊκών στρωμάτων, από την άλλη, η κοσμική ζωή των ανώτερων στρωμάτων. Από τη μία, η προβολή της προόδου της αστικής τάξης, από την άλλη, η σταδιακή αναδίπλωσή της σε συντηρητικότερα σχήματα: από τη δημοκρατία στη δικτατορία. Όσο οι καλλιτεχνικές δημιουργίες δεν έθιγαν αυτές τις παραμέτρους και ήταν ακίνδυνες, αυτό ήταν ανεκτό από το καθεστώς. Σε περιπτώσεις όμως που η Τέχνη αποτύπωνε τις προαναφερθείσες αντιθέσεις προχωρώντας σε διατύπωση πολιτικής θέσης, αποτελούσε απειλή, την οποία το καθεστώς αντιμετώπιζε με την επιβολή της λογοκρισίας. Θα επιχειρηθεί, μέσα από την ανάλυση του περιεχομένου και των χαρακτήρων της ταινίας, να εξαχθούν συμπεράσματα για τους λόγους οι οποίοι ώθησαν το βενιζελικό κράτος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου να χαρακτηρίσει την ταινία ως απειλή και αιτία ανατροπής.

➤ Στέλιου Τατασόπουλου, *Κοινωνική Σαπίλα*, 1932.

Παράλληλες δράσεις

ΔΡΑΣΗ/ΕΝΤΥΠΟ

Παραλειπόμενα λογοκρισίας

Αναζητούμε τρόπους και τόπους όπου ανιχνεύονται μορφές λογοκρισίας. Εξετάζουμε τη διαδικασία της λογοκρισίας ως απαγόρευση και χειραγώγηση, αλλά και ως εν δυνάμει μέσο ή προϋπόθεση ανταλλαγής και επικοινωνίας. Διερευνούμε τη θέσμιση σχέσεων λογοκριτή-λογοκρινόμενου, περιπτώσεις αυτολογοκρισίας ή ασυλίας. Εντοπίζουμε τη λογοκρισία στις καθημερινές μας πρακτικές και θέτουμε ερωτήματα που αφορούν τα όρια και την αναγκαιότητά της. Αν και η «λογοκρισία» είθισται να ταυτίζεται με εξουσίες απαγόρευσης του «λόγου», ωστόσο αποτελεί διαδικασία που εμπλέκει επίσης συστηματικά «πράγματα», «σώματα» και «υλικά», τα οποία μετέχουν ενεργά στον έλεγχο και στις περιοριστικές επεμβάσεις που τον διαμορφώνουν. Υπό αυτή την έννοια, στοχαζόμαστε και πειραματιζόμαστε πάνω στις (προσ/ανα)μείξεις, (αντι/συμ)παραθέσεις πραγμάτων, λόγων, σωμάτων, ιδεών και υλικών προκειμένου να αναδείξουμε τους ποικίλους και συχνά απρόβλεπτους τρόπους με τους οποίους αυτά ελέγχουν και επιτηρούν, παρεμβαίνουν, περιορίζουν και εντέλει συγκροτούν τη διαδικασία της λογοκρισίας.

Η επεξεργασία των ζητημάτων που μας απασχολούν παίρνει τελικά τη μορφή εντύπου, καθώς ιστορικά αυτό συνιστά εμβληματικό πεδίο άσκησης λογοκρισίας. Για την ολοκλήρωσή του, καθένας και καθεμιά από εμάς παρενέβη συμπληρωματικά, επιμελητικά ή και λογοκριτικά στις καταχωρίσεις των υπολοίπων. Το έντυπο προορίζεται για διανομή στον χώρο του συνεδρίου, με την επιθυμία να λειτουργήσει ως έναυσμα για προβληματισμό, συζήτηση ή και (προσ)τριβή με τους συμμετέχοντες.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**TWIXTLab (Ελπίδα Ρίκου, Ηώ Χαβιαρά, Σοφία Γρηγοριάδου),
Ελεάνα Γιαλούρη, Αλέξιος Δάλλας, Πάνος Σκλαβενίτης**

ΕΝΤΥΠΟ

Λογοκριτικές πρακτικές και δημιουργική επινοήση: Παραδείγματα από τον μεταπολεμικό ελληνικό κινηματογράφο

Εικονογραφημένη αφήγηση με τη χρήση αρχειακού και φωτογραφικού υλικού, που αποτελεί μια σύντομη καταγραφή της σχέσης σημαντικών Ελλήνων σκηνοθετών με τη λογοκρισία από τη δεκαετία του '50 και μετά. Οικειοποιούμενη τη μορφή των κωμικογραφημάτων (κόμικς), η αφήγηση επιχειρεί να αναδείξει λογοκριτικά φαινόμενα και πρακτικές αλλά και τρόπους διαχείρισής τους από την πλευρά των δημιουργών – δημιουργικές επινοήσεις που συχνά κατέληγαν να γίνουν μέρος της κινηματογραφικής τους γλώσσας.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Νίκος Παναγιωτόπουλος

ΚΕΙΜΕΝΑ-ΕΡΕΥΝΑ

Νίκος Παναγιωτόπουλος, Ειρήνη Στάθη, Μαρία Χάλκου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Πηνελόπη Πετσίνη

➤ Αντιδράσεις κατά την πρώτη μέρα γυρισμάτων της ταινίας του Θόδωρου Αγγελόπουλου *Το μετέωρο θήμα του πελαργού*, Φλώρινα, 1990.

➤ Μαρίας Καραβέλα, *Αντίσταση '40 - '50* (1977). Σκηνή από τα γυρίσματα της ταινίας.

➤ Δήμου Θεού, *Κιέριον* (1967/1974).

Πρόγραμμα

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Πέμπτη 17 Δεκεμβρίου

11:15-11:45

Έναρξη

Πηνελόπη Πετσίνη – Δημήτρης Χριστόπουλος

Εισαγωγή στον προβληματισμό του συνεδρίου-δρωμένου

Φίλιππος Λοίζος

Προσφώνηση: «Βιώνοντας τη λογοκρισία»

11:40-13:30

Κινηματογραφικά στιγμιότυπα I

Συντονισμός: Δέσποινα Μουζάκη

Χριστίνα Χρονοπούλου

Μεσοπόλεμος και λογοκρισία: Το παράδειγμα της λογοκρισίας στο φιλμ του βωβού κινηματογράφου *Κοινωνική Σαπίλα*

Κώστας Κατσάπης

«Θα κλάψουν γυναίκες εξαιτίας της»: Η περίπτωση της ταινίας *Εμμανουέλα* στη συγκυρία της Μεταπολίτευσης

Χριστίνα Κουππή

«Ανθελληνική ταινία χρηματοδότησε η κυβέρνηση!»: Λογοκριτικές παρεμβάσεις στην ταινία *Ακάμας*

Βασίλης Μαζωμένος

Κινηματογράφος και λογοκρισία: Απο το «λογοκρίνομαι» στο «αυτολογοκρίνομαι»

13:30-14:30

ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

14:30-16:15

Κινηματογραφικά στιγμιότυπα II

Συντονισμός: Γιώργος Χουλιάρας

Γιώργος Ανδρίτσος

Η λογοκρισία στον ελληνικό κινηματογράφο από το 1945 μέχρι το 1974

Βασίλης Δούβλης

«Στοργή στον λαό»: Ο παραλογισμός και η γελοιότητα της χουντικής λογοκρισίας. Η περιπέτεια μιας ταινίας

Νίκος Καραγιαννακίδης

«Υπό τον όρον ότι θα τηρηθούν αι εν τω κειμένω σημειούμεναι διαγραφαί... περικοπή ερωτικής σκηνής, καθ' την η ιατρός είναι γυμνόστηθη... απερρίφθη αίτησις θιασάρχου... Μεριμνήσητε εφαρμογήν»: Λογοκρισία και απαγόρευση στην Ελλάδα του 1972

Μαρία Χάλκου

Πολιτισμός, Ιστορία και λογοκριτικές παρεμβάσεις της Αριστεράς στη δεκαετία του '60: Οι περιπτώσεις της *Αντιγόνης της Κατοχής* του Ελληνικού Λαϊκού Θεάτρου και της κριτικής Ραφαηλίδη για την ταινία *Ζώγια*

16:15-16:45

ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ – ΚΑΦΕΣ

16:45-19:00

Βλασφημίες

Συντονισμός: Κωστής Παπαϊωάννου

Θεοδόσης Τσιρώνης

Ο έλεγχος στη διαχείριση και τη διακίνηση της πληροφορίας: Μεταπολεμικά εκπαιδευτικά και εκκλησιαστικά αρχεία της Θεσσαλονίκης, διαβαθμισμένα ως «απόρρητα» και «εμπιστευτικά»

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη

Σκάνδαλα, ιερείς και αφορισμοί: Ο κλήρος στη μικρή και μεγάλη οθόνη της δεκαετίας του '80

Δημήτρης Δημούλης

Welcome to Dismaland: Εξουσία με μορφή ελευθερίας

Νίκος Ποταμιάνος

Κανόνες, απαγορεύσεις και αυτολογοκρισία στο καρναβάλι της Αθήνας (1887-1920)

Στρατής Μπουρνάζος

Το σώμα του παστιτίσιου: Γέρων Παστιτίσιος και *Corpus Christi*

Προβολή Βίντεο Περιφορά του γέροντος Παστιτίσιου, δρώμενο σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τη σύλληψη του blogger Πασιτίσιου, Εξάρχεια, Οκτώβρης 2012 (6 λεπτά)

Παρασκευή 18 Δεκεμβρίου

10:45-13:15

Ώψεις εικαστικής και μουσικής λογοκρισίας

Συντονισμός: Άντα Διάλλα

Άννα Μοσχονά-Καλαμάρα

Λογοκρισία: Το διαχρονικό όπλο κάθε μορφής εξουσίας. Η περίπτωση του γλύπτη και ακαδημαϊκού δασκάλου Δημήτρη Καλαμάρα

Ειρήνη Στάθη

Πολιτική λογοκρισία, Τέχνη και επικοινωνία: Το έργο της Μαρίας Καραβέλα στα χρόνια της Δικτατορίας

Γιώργος Κοκκώνης

Η σχολική μουσική εκπαίδευση: Μια ιστορία διαχρονικής λογοκρισίας

Ολυμπία Κωνσταντοπούλου

Η άτυπη λογοκρισία ως διαμορφωτικός μηχανισμός προτιμήσεων και ηθικής αξιολόγησης του μεταπολιτευτικού τραγουδιού στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία: Η περίπτωση του μη πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα και του φάντο στην Πορτογαλία.

Γιώργος Β. Μονεμβασίτης

Μουσική λογοκρισία στα χρόνια της Δικτατορίας: Τι είχες, Γιάννη, τι είχα πάντα!

Κωνσταντίνος Μ. Βαφειάδης

Εκκλησία και Τέχνη: Η εικαστική μορφή ως ιδεολόγημα

13:15-14:00

ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

14:00-15:45

Το στίγμα του λόγου

Συντονισμός: Άννα Ρούτση

Δέσποινα Σκούρτη

Δικτατορία στη λογοτεχνία: Η Άρνηση του Λόγου στη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία μετά το 1967 ως απόρροια στις λογοκριτικών πρακτικών της Χούντας των Συνταγματαρχών

Μαρία Ζουμπούλη

Καλλιτέχνες, στιγματίες και λογοκριτές

Τάσος Τυφλόπουλος

Το λογοκριμένο εξώφυλλο και το λογοκρυμμένο φύλο: Αυτολογοκρισία στο έργο του Θανάση Βαλτινού

Λεωνίδας Εμπειρίκος

Λογοκρισίες ερωτικής λογοτεχνίας: Η περίπτωση του *Μεγάλου Ανατολικού*

15:45-16:15 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ – ΚΑΦΕΣ

16:15-18:00 Θεσμοί ελέγχου του λόγου: Τότε και τώρα
 Συντονισμός: Αθηνά Αθανασίου

Γιάννης Γκλαβίνας

Εφ' όπλου... «ψαλίδι»: Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών

Γρηγόριος Κολύδας

Η λογοκρισία στη γελοιογραφία της Δικτατορίας (1967-1974)

Ιουλιανή Βρούτση

Λογοκρισία και λογοτεχνικά είδη: Η παιγνιώδης περίπτωση του νεοελληνικού χρονογραφήματος

Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος

ΕΣΡ και γλωσσική λογοκρισία: Μια ιδιάζουσα περίπτωση γλωσσικού σχεδιασμού

18:00-18:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ – ΚΑΦΕΣ

18:30-20:00 ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ Media: Λογοκρισία και αυτολογοκρισία
 Συντονισμός: Μαριλένα Κατσίκη
 Παύλος Τσίμας, Δημήτρης Ψαρράς, Γιώργος Πλειός, Ανδρέας Πετρουλάκης

Σάββατο 19 Δεκεμβρίου

11:00-12:45 Ιστορίες (αυτο)λογοκρισίας
 Συντονισμός: Βαγγέλης Καραμανωλάκης

Χάρης Αθανασιάδης

Σχολικό βιβλίο: Όταν η λογοκρισία δεν θεωρείται λογοκρισία

Ηλίας Γ. Σκουλίδας

Μειονότητες και λογοκρισία: Εθνικισμός στη «σοσιαλιστική» Αλβανία

Άννα-Μαρία Δρουμπούκη

Η θεσμική αναγνώριση της γενοκτονίας των Ελλήνων Εβραίων και η άγνωστη δράση του Ηλία Πετρόπουλου

Κωστής Καρπόζηλος

Υπόθεση Πολκ: Μία ελληνική και αμερικανική ιστορία λογοκρισίας

12:45-13:30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

13:30-15:30 Κριτικός λόγος και λογοκριτικοί μηχανισμοί
 Συντονισμός: Γιάννης Σκαρπέλος

Θεόφιλος Τραμπούλης

Ο κατοπτρικός λογοκριτής: Το επιχείρημα της λογοκρισίας στην πολιτική αντιπαράθεση της Κρίσης

Θανάσης Μουτσόπουλος

Το Σοκ της Επιδερμίδας: Μια προσέγγιση σε μια καλλιτεχνική δράση που δίχασε όσο τίποτε άλλο στην πρόσφατη καλλιτεχνική συζήτηση στην Ελλάδα

Πηνελόπη Πετσίνη

Λογοκριτικοί μηχανισμοί στην κατασκευή «εμβληματικών μορφών» της ελληνικής φωτογραφίας: Έλλη Σεραϊδάρη (Nelly), Βούλα Παπαϊωάννου, Σπύρος Μελετζής

Λεωνίδας Καραμπίνης, Σοφία-Όλγα Παπαϊωάννου, Θρασύβουλος Αβαριτσιώτης

Βιοτέχνη: Όρια και λογοκρισία

Ευδοκία Δεληπέτρου

Θέατρο, θεσμοί και (αυτο)λογοκρισία: Παραδείγματα από το Εθνικό Θέατρο

Δράση**Παραλειπόμενα λογοκρισίας – Δράση**

TWIXTlab (Ε. Ρίκου, Η. Χαβιαρά, Σ. Γρηγοριάδου), Ε. Γιαλούρη, Α. Δάλλας, Π. Σκλαβενίτης

15:30-16:00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ – ΚΑΦΕΣ

16:00-17:45 ΤΑ «ΕΘΝΙΚΑ» ΩΣ ΑΒΑΤΑ ΘΕΜΑΤΑ
 Συντονισμός: Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης

Μαρία Ρεπούση

Τα οριζόντια πολιτικά ρεύματα της συμμόρφωσης στην εθνική ορθότητα

Λάμπρος Μπαλτσιώτης

Από την κρατική λογοκρισία στην αυτολογοκρισία: Η περίπτωση της ετερότητας στην Ελλάδα

Τάσος Κωστόπουλος

Η «προστασία προσωπικών δεδομένων» ως ιστοριογραφική λογοκρισία

Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος

Οι φίλοι «εθνοκάθαρση», οι εχθροί «γενοκτονία»: Η Υπόθεση Φίλη και η επαναχάραξη του συνόρου Αριστεράς-Δεξιάς ως αναβίωση της δεκαετίας του '90

17:45-18:15 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ – ΚΑΦΕΣ

18:15-20:00 **ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Δημήτρης Χριστόπουλος

Η μηχανική της λογοκρισίας

ΣΤΡΟΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Τι (δεν) λέγεται; Ιστορικά και νομικά όρια του «κατάλληλου»

Συντονισμός: Χριστίνα Κουλούρη

Ιάσοντας Χανδρινός, Νίκος Αλιβιζάτος, Ανδρέας Τάκης, Αντώνης Λιάκος

20:00 **Λήξη**

Λήξη των εργασιών με ένα ποτήρι κρασί κι έναν mystic μεζέ, ακούγοντας μια επιλογή λογοκριμένων ελληνικών τραγουδιών, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη συμβολή του κριτικού και ιστορικού μουσικής Γιώργου Β. Μονεμβασίτη.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Αθηνά Αθανασίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Νίκος Αλιβιζάτος, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Χάρης Αθανασιάδης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
 Γιώργος Ανδρίτσος, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Θρασύβουλος Αβαριτσιώτης, ΤΕΙ Αθήνας
 Κωνσταντίνος Μ. Βαφειάδης, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Ιουλιανή Βρούτση, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Ελεάνα Γιαλούρη, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Γιάννης Γκλαβίνας, Κεντρική Υπηρεσία Γενικών Αρχείων του Κράτους
 Σοφία Γρηγοριάδου, TWIXTab
 Αλέξιος Δάλλας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
 Ευδοκία Δεληπέτρου, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Άντα Διάλλα, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών
 Δημήτρης Δημούλης, University of Sao Paolo
 Βασίλης Δούβλης, Τηλεοπτικός Σταθμός της Βουλής των Ελλήνων
 Άννα-Μαρία Δρουμπούκη, Freie Universität Berlin
 Λεωνίδας Εμπειρίκος, ιστορικός
 Μαρία Ζουμπούλη, ΤΕΙ Ηπείρου
 Άννα Μοσχονά-Καλαμάρα, γλύπτρια-συγγραφέας
 Νίκος Καραγιαννακίδης, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
 Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Λεωνίδας Καραμπίνης, ΤΕΙ Αθήνας
 Κωστής Καρπόζηλος, SEESOX – Πανεπιστήμιο Οξφόρδης
 Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη, Πανεπιστήμιο Πατρών
 Κώστας Κατσάπης, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Μαριλένα Κασιμίη, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ)
 Γρηγόριος Κολύδας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
 Γιώργος Κοκκώνης, ΤΕΙ Ηπείρου
 Χριστίνα Κουλούρη, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Χριστίνα Κουππή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
 Ολυμπία Κωνσταντοπούλου, κοινωνιολόγος
 Τάσος Κωστόπουλος, *Εφημερίδα των Συντακτών*
 Αντώνης Λιάκος, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Φίλιππος Λοΐζος, τέως διαχειριστής της σελίδας κοινωνικής δικτύωσης
 «Γέρων Παστίτσιος»
 Βασίλης Μαζωμένος, σκηνοθέτης

Γιώργος Β. Μονεμβασίτης, κριτικός και ιστορικός μουσικής
 Δέσποινα Μουζάκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Θανάσης Μουτσόπουλος, Πολυτεχνείο Κρήτης
 Λάμπρος Μπαλτσιώτης, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Στρατής Μπουρνάζος, «Ενθέματα» της Κυριακάτικης Αυγής
 Νίκος Παναγιωτόπουλος, διδάκτωρ Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών-φωτογράφος
 Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, Red Notebook
 Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Σοφία-Όλγα Παπαϊωάννου, μουσειολόγος
 Κωστής Παπαϊωάννου, Υπουργείο Δικαιοσύνης
 Ανδρέας Πετρουλάκης, protagon
 Πηνελόπη Πετσίνη, διδάκτωρ Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών
 Γιώργος Πλειός, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Νίκος Ποταμιάνος, διδάκτωρ Ιστορίας
 Μαρία Ρεπούση, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Ελπίδα Ρίκου, TWIXTlab – Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών
 Άννα Ρούτση, Συνήγορος του Πολίτη
 Γιάννης Σκαρπέλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Πάνος Σκλαβενίτης, εικαστικός
 Ηλίας Γ. Σκουλίδας, ΤΕΙ Ηπείρου
 Δέσποινα Σκούρτη, Ludwig-Maximilians Πανεπιστήμιο Μονάχου
 Ειρήνη Στάθη, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
 Ανδρέας Τάκης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Θεόφιλος Τραμπούλης, κριτικός-συγγραφέας
 Παύλος Τσίμας, ΣΚΑΙ τηλεόραση – *Ta Nέα*
 Θεοδόσης Τσιρώνης, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης (ΚΙΘ)
 Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
 Τάσος Τυφλόπουλος, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
 Ηώ Χαβιαρά, TWIXTlab
 Μαρία Χάλκου, Filmicon: Journal of Greek Film Studies
 Ιάσωνας Χανδρινός, Universität Freiburg
 Γιώργος Χουλιάρας, Εταιρεία Συγγραφέων – Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης
 Έργων του Λόγου
 Δημήτρης Χριστόπουλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Χριστίνα Χρονοπούλου, Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Δημήτρης Ψαρράς, *Εφημερίδα των Συντακτών*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε όσες και όσους εργάστηκαν εθελοντικά για την πραγματοποίηση των εκδηλώσεων: Ασπασία Αποστολάκου, Σίμωνα Βεκρή, Στέλλα Γκιουζέλη, Εβίτα Γοργορίνη, Γιώργο Δρόσο, Ελένη Ζαμπούνη, Βαγγέλη Ζιώγα, Μαρίνα Καρτσούνη, Βίρνα Κοντομίχαλου, Κατερίνα Κούρτη, Θανάση Κουφοπάνο, Οδυσσέα Κωνσταντινάτο, Φωτεινή Κωνσταντίνου, Γωγώ Λαμποβιτιάδη, Βασίλη Νικολόπουλο, Χριστίνα Παναγιωτίδου, Τζοάννα Παπαδοπούλου, Μαργαρίτα Τσουλουχά.

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Σε συνεργασία με το
Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ
Παράρτημα Ελλάδα

logokrisies.wix.com/logokrisies

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Δημήτρης Λυμπερόπουλος

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ-ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Εριφύλη Αράπογλου - ενARTE

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ+ΧΡΩΜΑ

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

ΧΟΡΗΓΟΣ

